บทที่ 3

การรำประสมท่าแบบตัวอ่อนในการแสดงโนราปัจจุบัน

การแสดงโนราประท่าแบบตัวอ่อนในปัจจุบันนั้น จะปรากฏแทรกอยู่ในการแสดงโนราโดยทั่ว ๆ ไป ดังนั้นเพื่อเป็นการศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องดังกล่าวเป็นเบื้องต้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้อธิบายถึงการแสดงโนราในโอกาสต่าง ๆ และขั้นตอนของการแสดงโนรา เพื่อที่จะให้ผู้ศึกษาได้ทราบว่า การรำประสมท่าตัวอ่อนจะปรากฏอยู่ในการแสดงโนราประเภทใดและในการรำขั้นตอนใดบ้าง นอกจากนั้นผู้วิจัยจะอธิบายถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการแสดงโนรา คือ คณะโนรา โรงโนรา เครื่องดนตรีเครื่องแต่งกาย ซึ่งจะมีบทบาท ช่วยส่งเสริมให้การรำโนราท่าประสมตัวอ่อนประสบผลสำเร็จเป็นที่พึงพอใจของผู้รำ และเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมในการรำแต่ละครั้ง อนึ่งในการอธิบายถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าวนั้นได้ศึกษาข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาคใต้ ซึ่งได้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องโนราเป็นแนวทางเบื้องต้นไว้แล้วและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ครูโนรา มาเป็นข้อมูลประกอบร่วมกันดังจะได้กล่าวในรายละเอียดดังนี้

3.1 การแสดงโนราในปัจจุบัน

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการแสดงโนราในเขตจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช สงขลา ระนองและสตูลนั้น พบว่าการแสดงโนราโดยทั่ว ๆ ไปนั้นสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ การแสดงในงานรื่นเริงและการแสดงในงานแก้บน ซึ่งรายละเอียดของการแสดงดังกล่าวนี้ สาโรช นาคะวิโรจน์[1] ได้อธิบายสรุปได้ดังนี้

---

[1] สาโรช นาคะวิโรจน์, "โนรา," สูจิบัตรงานมหกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 10 สืบสานวัฒนธรรมไทย(3-9 สิงหาคม 2538) ณ สถาบันราชภัฏสงขลา, (กรุงเทพ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2538), หน้า 144-115.

1. การแสดงในงานรื่นเริง งานประจำปี งานรัฐพิธี และงานบุญต่างๆ การแสดงโนรา โอกาสดังกล่าวเหล่านี้ อาจจะแสดงโรงเดียวหรือประชันโรงก็ได้ สำหรับการแสดงงานบุญ ถ้าเป็นงานแต่งงานจะไม่นิยมแสดง ถ้าเป็นงานศพจะมีข้อปฏิบัติบางอย่างที่แตกต่างไปจากงานบุญอื่นๆ กล่าวคือ

1.1 จะแสดงเฉพาะงานศพของผู้สูงอายุเท่านั้น

1.2 เมื่อโนราขึ้นโรงหรือเข้าโรงครั้งแรก หมอเฒ่าหรือนายโรงจะต้องนำน้ำมนตร์มาประพรมเครื่องดนตรี เครื่องแต่งกาย ผู้แสดงและลูกคู่กันทุกคนเพื่อกันเสนียดจัญไร

1.3 ในพิธีเบิกโรงจะต้องมีเสื่อกระจูด ผ้าขาว หมอน วางไว้กลางโรงโดยเอาผ้าขาวปูบนเสื่อ หมอนวางบนผ้าขาว แล้วเอาขันน้ำมนตร์วางใกล้หมอน หมอเฒ่าหรือนายโรงผู้ทำพิธีจะนั่งบนผ้าขาว

1.4 ถ้าแสดงในวันเผาศพ โนราจะหยุดแสดงเมื่อมีการประชุมเพลิงและจะเริ่มแสดงอีกครั้งหลังจากการประชุมเพลิงเสร็จแล้ว

2. การแสดงในงานแก้บนมีลักษณะดังนี้

2.1 การแก้บนทั่วไปหรือการแก้บนปากเปล่า วิธีการแสดงเหมือนกับการแสดงโรงเดียวทั่ว ๆ ไป แต่ตอนที่โนราเริ่มลงโรงหรือโหมโรง ผู้ที่จะแก้บนจะต้องจุดเทียน 3 เล่ม แล้วเอาหมากพลู 3 คำ วางที่เชิงเทียน เมื่อจุดเทียนแล้วให้บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ บนไว้ให้มาดูโนรา

2.2 การแก้บนผู้ที่นับถือครูหมอโนรา (ครูหมอโนรา หมายถึง บรรพบุรุษโนราที่เคยเป็นโนรามาก่อน และได้เสียชีวิตล่วงลับไปแล้ว มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตายายโนรา) การแก้บนดังกล่าวจะทำพิธีตั้งแต่วันพุธถึงวันศุกร์ ในงานนี้โนราจะต้องรำทั้ง 3 วัน 2 คืน

การแสดงเพื่อความรื่นเริงหรือความบันเทิงหรือและการแสดงในงานแก้บนหรือประกอบพิธีกรรมนั้นมีลำดับขั้นตอนของการแสดงแต่ละครั้งที่ยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางเหมือนกันและแตกต่างกัน ดังที่ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ [2] กล่าวไว้ 8 ขั้นตอน คือ

1. ตั้งเครื่อง
2. โหมโรง
3. กาศครู
4. ปล่อยตัวนางรำ
5. ออกพราน
6. ออกตัวนายโรง
7. ออกพรานเล่นเรื่อง
8. เล่นเป็นเรื่อง

---

[2] สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, "โนรา," สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 5, (2529):1812

ในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดสรุป ได้ดังนี้

1. ตั้งเครื่อง คือ การบรรเลงเพื่อเป็นการประกาศให้ทราบว่า คณะโนราได้เดินทางมาถึงโรงโนราที่กำหนดไว้แล้ว ดังนั้นก่อนทำกิจกรรมอื่น ๆ โนราทุกคนจะเข้าโรงแล้วให้ลูกคู่ยกเว้นคนเป่าปี่ บรรเลงเพลง 1 เพลง จึงจะเสร็จพิธีการตั้งเครื่อง

2. โหมโรง คือ การบรรเลงดนตรีก่อนการแสดง เพื่อแสดงถึงความพร้อมของคณะโนราและเรียกร้องความสนใจจากผู้ชมให้มาชมการแสดง และเป็นการเตือนให้ทราบว่าโนราเริ่มจะทำการแสดงแล้ว การโหมโรงนั้นดนตรีจะบรรเลงเพลง 3 ลักษณะ ซึ่งไม่อาจจะบอกได้ว่าเป็นเพลงอะไร เพราะดนตรีโนราเน้นการให้จังหวะเป็นสำคัญ ส่วนปี่ซึ่งมีหน้าที่ทำเพลงจะเล่นเป็นเพลงอะไรก็ได้ เพียงแต่ให้เข้ากับจังหวะดนตรี การบรรเลงดนตรีโหมโรงจะทำ 2 หรือ 3 รอบ แล้วแต่เวลา หรือถ้าเห็นว่ามีผู้ชมมามากแล้วก็ถือเป็นการเสร็จการโหมโรง ถ้าโนราแสดงตอนกลางวันการโหมโรงจะเริ่มประมาณเวลา 8.30 น. แต่ถ้าแสดงกลางคืนจะเริ่มเวลาประมาณ 20.00 น.

3. กาศครู คือ การระลึกถึงครูโนราที่ล่วงลับไปแล้ว และเชิญครูให้มาสถิตอยู่ในโรงโนรา เพื่อขอความคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งหมด และช่วยให้ประสบผลสำเร็จ โดยการร้องกลอนประกอบดนตรีของนายโรงโนรา มี 3 ตอน 3 ทำนองดังนี้

ก. ทำนองรายแตระ

ข. ทำนองหน้าแตระ

ค. ทำนองเพลงทับเพลงโทน

4. ปล่อยตัวนางรำ คือ การปล่อยตัวผู้แสดงหรือผู้รำให้ออกมาร่ายรำด้านหน้าเวทีนางรำมีตั้งแต่ 2-5 คน การรำมีทั้งหมด 5 ขั้นตอนดังนี้

4.1 เกี้ยวม่านหรือขับหน้าม่าน คือ การขับร้องบทกลอนอยู่ในม่านนั้น โดยไม่ให้เห็นตัว แต่จะใช้มือดันม่านตรงทางแยกออกมา เพื่อเป็นการดึงดูดความสนใจจากผู้ชม และเป็นสัญญาณว่าตัวแสดงกำลังจะออกรำ โดยปกติตัวที่ออกมารำจะเป็นผู้ร้องบทเกี้ยวม่านเอง แต่บางครั้งอาจใช้คนอื่นร้องขับแทน บทร้องมีการบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของหญิงสาววัยกำดัดหรือชมธรรมชาติ หรือกล่าวถึง คติโลก คติธรรม

4.2 ออกรำ เป็นขั้นตอนสำคัญซึ่งผู้รำแต่ละคนใช้ความสามารถในท่ารำเพื่ออวดความสามารถ ความถนัดและความคิดสร้างสรรค์ในเอกลักษณ์ของกระบวนการรำอย่างเต็มที่ของแต่ละคนตามระยะเวลาที่อำนวยให้ ซึ่งลักษณะการรำจะเป็นการรำประสมท่าแบบต่าง ๆ อาจใช้จังหวะพื้นฐานของการรำโนรามาประกอบกัน ซึ่งจะมีลักษณะการรำหลายรูปแบบ เช่น รำเพลงทับ รำเพลงปี่ รำตัวอ่อน ฯลฯ

4.3 นั่งนัก คือ การนั่งที่นักหรือเก้าอี้ของโนรา เพื่อร้องบทร่ายแตระแล้วทำบท (ทำบทคือการร้องบทและตีท่ารำตามบทนั้นๆ ทำบทมี 2 แบบ คือ บทสีโตผันหน้า และบทเพลงทับเพลงโทน) การรำอาจใช้โนรา 2 หรือ 3 คนก็ได้

4.4 ว่ากลอน คือการร้องกลอนที่แต่งไว้ก่อนแล้ว ซึ่งเรียกว่า "คำพรัต" หรือบางคนที่มีปฏิภาณจะร้องกลอนสด เรียกว่า "มุตโต" เนื้อหาของกลอนอาจจะเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ เหตุการณ์เฉพาะหน้า การว่ากลอนสดอาจว่าคนเดียวหรือ 2-3 คน สลับวรรคสลับกลอนกันโดยฉับพลัน เรียกการโต้ตอบกันแบบนี้ว่า "โยนกลอน" เพื่อแสดงความสามารถเชิงบทกลอนของนางรำแต่ละคน

4.5 รำอวดมือ เป็นการรำสั้น ๆ อีกครั้งแล้วกลับเข้าโรง

5. ออกพราน คือ การออกตัวแสดงที่สวมหน้ากากพราน พรานมีท่าเดิน (ลีลาการเดินของพราน) นาด (ลีลาการนาดกรายของพราน) พูดและขับกลอน ตามลีลาของพรานโดยเฉพาะจุดเน้นคือ อวดความตลกและกล่าวเกริ่นให้ผู้ชมคอยชมการรำของนายโรงแล้วเข้าโรง

6. ออกตัวนายโรง หรือโนราใหญ่ คือการออกรำของโนราหัวหน้าคณะเพื่ออวดท่ารำและมีการขับบทกลอนเป็นพิเศษให้เหมาะสมแก่ฐานะเป็นนายโรง ในกรณีที่มีการประชันโรงโนราใหญ่จะทำพิธีเฉียนพรายและเหยียบลูกนาว (มะนาว) เพื่อตัดไม้ข่มนามคู่ต่อสู้ และเป็นกำลังใจแก่ผู้ร่วมคณะของตน

7. ออกพรานอีกครั้ง โดยแสดงเหมือนครั้งที่ 1 เพื่อจะบอกว่าต่อไปโนราจะเล่นเป็นเรื่องและจะเล่นเรื่องอะไร

8. เล่นเป็นเรื่อง

สำหรับในการแสดงขั้นตอนนี้ อุดม หนูทอง ได้แสดงความคิดเห็นว่า โนราในสมัยก่อนอาจจะมีท่าตัวอ่อนปรากฏแทรกอยู่ในการแสดงขั้นตอนนี้ ในการจับบทเล่นเป็นเรื่องเช่น จับบทเรื่อง พระสุธน-มโนราห์ ตอนนางอั้นอน (กินนร) กำลังเล่นน้ำและจับระบำกันอย่างสนุกสนานนั้นก็จะมีการนำท่าอั้นอน หรือท่าตัวอ่อนแบบต่าง ๆ มาใช้รำ

ปัจจุบันโนราส่วนหนึ่งนำดนตรีแบบลูกทุ่งหรือวงสตริงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงและคณะโนราจะให้ความสำคัญกับดนตรีเป็นอย่างมาก เมื่อแสดงถึงลำดับขั้นตอนที่ 6 คือ นายโรงออกรำจนหมดกระบวนรำจะเป็นการแสดงดนตรีแทนขั้นตอนที่ 7 และที่ 8 หรือบางคณะจะแสดงถึงขั้นตอนที่ 8 แล้วต่อด้วยการแสดงดนตรี จนหมดเวลาการแสดง ซึ่งอาจจะใช้เวลานานมากกว่าปกติหรือย่นระยะเวลาในขั้นตอนที่ 1-6 ให้น้อยลงแล้วเพิ่มระยะเวลาการแสดงดนตรีให้มากขึ้น

---

3 สัมภาษณ์ รศ. อุดม ทองหนู, อาจารย์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 24 เมษายน 2540.

จากการแสดงโนราเพื่อความบันเทิง ซึ่งมีลำดับการแสดง 8 ขั้นตอนดังกล่าว การรำประสมท่าแบบตัวอ่อนจะปรากฏแทรกอยู่ในขั้นตอนการปล่อยนางรำ หลังจากการเกี้ยวม่าน ซึ่งเป็นการออกรำเพื่อแสดงความสามารถในเชิงรำโดยเฉพาะและปรากฏเด่นชัดอยู่ในการแสดงโนราในปัจจุบันมาโดยตลอด

สำหรับการแสดงโนราแก้บนหรือประกอบพิธีกรรมจะมีลำดับขั้นตอนการแสดงเหมือนกันและแตกต่างกันกับการแสดงเพื่อความบันเทิง ดังนี้

การแสดงโนราแก้บนทั่วไปจะมีวิธีการแสดง 8 ลำดับขั้นตอน เหมือนกับการแสดงเพื่อความบันเทิง แต่เมื่อถึงขั้นตอนที่ 6 นายโรงออกรำผู้บนบานและนายโรงจะต้องจุดธูปเทียนน้ำหมากพลูมอบเป็นเครื่องสักการะบูชา บอกกล่าวแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้บนบานไว้แล้วจึงแสดงในขั้นตอนที่ 7-8 ส่วนการแสดงโนราแก้บนของผู้ที่นับถือครูหมอโนราหรือการแสดงโนราโรงครูนั้นจะใช้เวลาแสดงในแต่ละวันจะแตกต่างกันไปบ้าง ในที่นี้จะกล่าวถึงการแสดงในวันแรกเพราะมีการประกอบพิธีกรรมน้อยกว่าวันอื่น และสามารถทราบลักษณะการนำการรำประสมท่าแบบตัวอ่อนไปใช้ได้อย่างชัดเจน

อุดม หนูทอง [4] ได้กล่าวถึงขั้นตอนและรายละเอียดของการแสดงโนราโรงครูว่ามี 8 ขั้นตอน คือ

1. เบิกโรง
2. ลงโรง
3. กาศครู
4. ชุมนุมครู หรือเชิญครู
5. กราบครู
6. เช่นครูหมอ
7. รำถวายครู
8. รำเล่นสนุก

ในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดโดยสรุป ดังนี้

1. เบิกโรง คือ การขอสถานที่ตั้งโรงโนราและเปิดโรงพิธีให้ครูหมอเข้าสู่มณฑลพิธีโดยโนราจะจุดเทียนครูและเทียบที่ปักไว้ที่เครื่องสังเวยทั้งหมด

2. ลงโรง คือ การประโคมดนตรีล้วน ๆ เช่นเดียวกับการแสดงโนราโดยทั่วไป

3. กาศครู คือ การร้องกลอนสรรเสริญ รำลึกถึงครู

4. ชุมนุมครูหรือเชิญครู คือการร้องกลอนทำนองต่าง ๆ เพื่อเชิญครูมาชุมนุมกันในโรงพิธีโดยไม่มีการเช่นสังเวย

---

[4] อุดม หนูทอง, "โนรา" , มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (สงขลา, 2536), หน้า 100-102.

5. กราบครู คือ การแสดงความเคารพครู หลังจากเชิญครูเสร็จแล้ว โดยโนราใหญ่จุดเทียน 9 เล่ม ซึ่งปักติดบนไม้แตระ ผู้ร่วมพิธีทั้งโนราและฝ่ายเจ้าภาพกราบครูพร้อมกัน 9 ครั้ง ขณะกราบ ดนตรีบรรเลงเพลงสรงน้ำ กราบครบแล้วก้มลงอธิษฐานขออำนาจครูหมอบันดาลให้เจริญรุ่งเรือง มีลาภผล ห่างพ้นภัยอันตรายทั้งปวง ฝ่ายโนราใหญ่เวียนเทียน 3 รอบ โบกควันเหนือศีรษะผู้กราบครูทุกคน

6. เซ่นหมอครู คือ การถวายเครื่องสังเวยบูชาแก่ครูหมอ โดยเจ้าภาพใช้เหล้าประพรมไปทั่วเครื่องบูชา หลังจากนั้นโนราใหญ่ประพรมเหล้าไปทั่วศาลและเทริด จากนั้นดับเทียนบนศาลและเทียนบนโรง เก็บเครื่องบูชาที่ท้องโรงเพื่อใช้เป็นสถานที่รำโนราสนุก ๆ กันต่อไป

7. รำถวายครู คือ การรำของโนราใหญ่จะเริ่มด้วยบทร่ายแตระ บทสรรเสริญคุณมารดา แล้วรำบทครูสอน สอนรำ และบทตั้งเมืองเพื่อเป็นการแสดงความเคารพครูและระลึกถึงพระสายฟ้าฟาดที่ได้ประทานที่ตั้งโรงโนราแก่ขุนศรัทธาผู้เป็นหลานเสมือนเมืองของโนรา

8. รำเล่นสนุก เป็นการรำเพื่อความสนุกสนาน จะรำแบบโบราณหรือแบบสมัยนิยมก็ได้ เพราะจะไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

จากขั้นตอนดังกล่าวการรำประสมท่าแบบตัวอ่อนจะปรากฏอยู่ในขั้นตอนที่ 8 ของพิธีในวันแรก เพราะเป็นการรำเพื่อความสนุกสนานอวดความสามารถเชิงรำ ซึ่งการรำเล่นสนุกส่วนมากจะเป็นการรำของเด็กๆ ดังนั้น ผู้ที่ผ่านการฝึกฝนการรำประสมแบบตัวอ่อนมาตั้งแต่วัยเด็กจึงสามารถที่จะนำมารำโชว์ ในวันแรกของพิธีกรรมโนราโรงครูได้

จากการรำโนราเพื่อความบันเทิงและการรำเพื่อการแก้บนครูหมอโนรา จะเห็นว่ามีการรำโนราประสมท่าแบบตัวอ่อนปรากฏอยู่ในการแสดงได้ทั้ง 2 รูปแบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้รำโนราว่ามีความสามารถจะนำท่ารำไปใช้ในการแสดงในขั้นตอนดังกล่าวได้หรือไม่ อนึ่งการแสดงโนราทั้ง 2 ประเภทดังกล่าวนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญหลายประการที่สามารถทำให้การแสดงโนราแต่ละครั้งประสบผลสำเร็จตามความต้องการของผู้ชมและคณะโนรา ซึ่งองค์ประกอบสำคัญนั้นได้แก่ คณะโนรา โรงโนรา เครื่องดนตรี และเครื่องแต่งกาย ซึ่งได้มีการรักษาพัฒนาให้มีรูปแบบแตกต่างกันไปบ้างจากอดีต ดังจะได้อธิบายในรายละเอียดต่อไปนี้

3.2 องค์ประกอบที่สำคัญของการแสดงโนรา

1. คณะโนรา คือ ผู้ที่ร่วมแสดงโนราในแต่ละคณะ ซึ่งมีการว่าจ้างไปแสดงในแต่ละครั้ง คณะโนราในการแสดงแก้บนจะเป็นโนราอาวุโส และเด็กเป็นส่วนมาก เพื่อที่จะเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ เช่น ครอบครู รำถวายครู ฯลฯ ซึ่งใช้ผู้ร่วมคณะประมาณ 12-15 คน ส่วนคณะโนราที่แสดงเพื่อความบันเทิง ถ้าแสดงแบบโบราณไม่มีวงดนตรีประกอบจะใช้ผู้ร่วมคณะ

ประมาณ 20-25 คน ซึ่งผู้ร่วมคณะในปัจจุบันจะมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย บุคคลในคณะโนรา อาจจะแยกตามความสำคัญไว้ดังนี้

1.1 ผู้แสดง โนราจะมีผู้แสดงที่รับผิดชอบและมีบทบาทสำคัญ ในการแสดงอยู่ด้วยกัน 3 กลุ่ม คือ โนราใหญ่ นางรำ และพราน

1.1.1 โนราใหญ่ คือ หัวหน้าคณะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ โนราใหญ่จะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการแสดงโนราและควบคุมบริหารดูแลกิจการของคณะโนรา

1.1.2 นางรำ คือ ผู้แสดงคนอื่น ๆ ที่มีหน้าที่ออกรำ มีทั้งผู้หญิงและผู้ชายแต่ปัจจุบันนางรำจะเป็นผู้หญิงเป็นส่วนมาก เพราะเป็นที่นิยมและในการแสดงแบบสมัยนิยมที่มีดนตรีเข้ามาประกอบ นางรำมักจะร้องเพลงและเต้นแบบทางเครื่องได้ด้วย ส่วนนางรำโนราโรงครูมักจะเป็นผู้ชายมีผู้หญิงบ้างแต่น้อย เพราะจะต้องประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ และผู้หญิงมีหน้าที่รำเพียงอย่างเดียว

1.1.3 พราน คือ ผู้แสดงที่มีหน้าที่แสดงบทตลกและแสดงบทสำคัญอื่นๆโดยเฉพาะการเล่นจับบทออกพราน

1.2 นักดนตรีหรือลูกคู่ สำหรับทางภาคใต้จะนิยมเรียกว่า "คนตีเครื่อง" ทำหน้าที่บรรเลงดนตรีนิยมใช้ผู้ชาย มีประมาณ 5-6 คน ตีทับ 1 คน โหม่งและฉิ่ง 1 คน แตระ 1-2 คน กลอง 1 คน ปี่ 1 คน นอกจากนี้ อาจมีลูกคู่บรรเลงดนตรี และอื่นๆ เพิ่มขึ้นก็ได้ เช่น ซอด้วง ซออู้ อิเลคโทนไฟฟ้า (แทนปี่) กลองชุด (แทนกลองโนรา) หรืออาจมีการจ้างนักดนตรีสากลมาบรรเลงด่างหากอีก 1 ชุดก็มี

1.3 หมอ เป็นผู้ชาย ทำหน้าที่เป็นหมอไสยศาสตร์ของคณะโนราเพื่อป้องกันการทำคุณไสยและช่วยประกอบพิธีกรรมบางอย่างแทนหัวหน้าคณะได้ หมออาจจะเป็นโนราอาวุโสและหยุดการร่ายรำแล้ว แต่มีความรู้และเข้าใจ ในเรื่องไสยศาสตร์เป็นอย่างดี จึงมาช่วยเป็นหมอประจำคณะ

ปัจจุบันหมอได้ลดบทบาทไปมากจนไม่มีพิธีกรรมสำคัญในโรงโนราที่ต้องใช้หมอ ดังนั้นหมออาจจะเข้ามาร่วมช่วยเหลืองานอย่างอื่นภายในคณะหรือคอยเป็นกำลังใจและเป็นที่ปรึกษาให้กับคณะโนรา

จะเห็นได้ว่า คณะโนราที่แสดงอยู่ในปัจจุบันนี้ จะต้องประกอบไปด้วยโนราใหญ่นางรำและนักดนตรีหรือลูกคู่เป็นสำคัญ แต่ละคนจะมีบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบร่วมกัน จึงจะสามารถทำให้คณะโนรามีผลงานด้านการแสดงรับใช้ประชาชนอยู่ได้นานและโนราใหญ่สามารถมองเหตุการณ์สภาพสังคมรอบ ๆ ตนเองในปัจจุบัน นำมาปรับปรุงและใช้บริหารในคณะโนราเพื่อความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพด้านนี้ และจะต้องรักษา ความเป็นเอกลักษณ์ของการแสดงโนราสามารถแยก

I17318476

ให้ประชาชนเข้าใจวิธีการอนุรักษ์การแสดงโนราแบบโบราณและการพัฒนาการแสดงสู่รูปแบบใหม่ได้ คณะโนราจึงมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในสังคม

2. โรงโนรา คือ โรงแสดงหรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโนรา โรงโนรามี 2 แบบ คือ

2.1 โรงสำหรับจัดพิธีโรงครู พิทยา บุษรารัตน์[5] อธิบาย สรุปได้ว่า โรงครู สร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง 9 ศอก ยาว 11 ศอก (6x8 เมตร) มีเสา 8 ต้น ไม่ยกพื้นแบ่งออกเป็น 3 ตอน เสาตอนหน้าและหลังมีตอนละ 3 ต้น ส่วนตอนกลางมี 2 ต้น ไม่มีเสากลาง หันหน้าโรงไปทางทิศเหนือหรือทิศใต้เรียกว่า "ลอยหวัน" (หันด้านยาวไปตามตะวัน) ไม่หันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือทิศตะวันตก เพราะเป็นการ "ขวางหวัน" (ขวางตะวัน) ความเชื่อของโนราว่าอัปมงคล หลังคาเป็นรูปจั่ว มุงจาก ตรงกลางจั่วครอบด้วยกระแชง ถ้าไม่มีกระแชงก็ใช้ใบเตยแทน การที่ต้องครอบกระแชงนัยว่าเป็นเครื่องระลึกถึงนางนวลทองสำลี เมื่อถูกลอยแพไปในทะเลและได้อาศัยแชงเป็นเครื่องมุงแพเพื่อกันแดดกันฝน ด้านหลังโรงทำเป็นที่พักคณะโนรา (2 x 8 เมตร) ด้านขวาของโรงคาดเป็นร้านสูงระดับสายตา จากเสาโรงออกไปรับกับไม้ชายคาทำเป็นที่วางเครื่องบูชา เรียกว่า "ศาล" หรือ "พาไล"

บริเวณโรงด้านหน้าข้างซ้ายห่างจากเสาข้างโรงประมาณ 2 ฟุต มีพนักทำด้วยไม้ไผ่กลมให้โนรานั่งรำหันหน้าไปทางศาล พื้นโรงปูด้วยเสื่อกระจูดเต็มโรง ตอนกลางจะปูด้วยเสื่อคล้าขนาดใหญ่ เพื่อสะดวกในการรำ และบริเวณโดยเสารอบโรงด้านหน้า สูงจากพื้น 1 ฟุต จะผูกไม้ไผ่กลมกั้นเป็นอาณาเขตโดยรอบ และใช้สำหรับนักดนตรีนั่งพักผ่อนเรียกว่า "นักพิง"

---

[5] พิทยา บุษรารัตน์, "โนราโรงครู," โนรากับการผลิตบัณฑิตแขนงวิชาการแสดงพื้นบ้านวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช (นครศรีธรรมราช : สำนักงานพัฒนาสาขาวิชาศิลปกรรม-ศาสตร์ วิทยาลัยครูศรีธรรมราช,2528), หน้า 47 - 48.

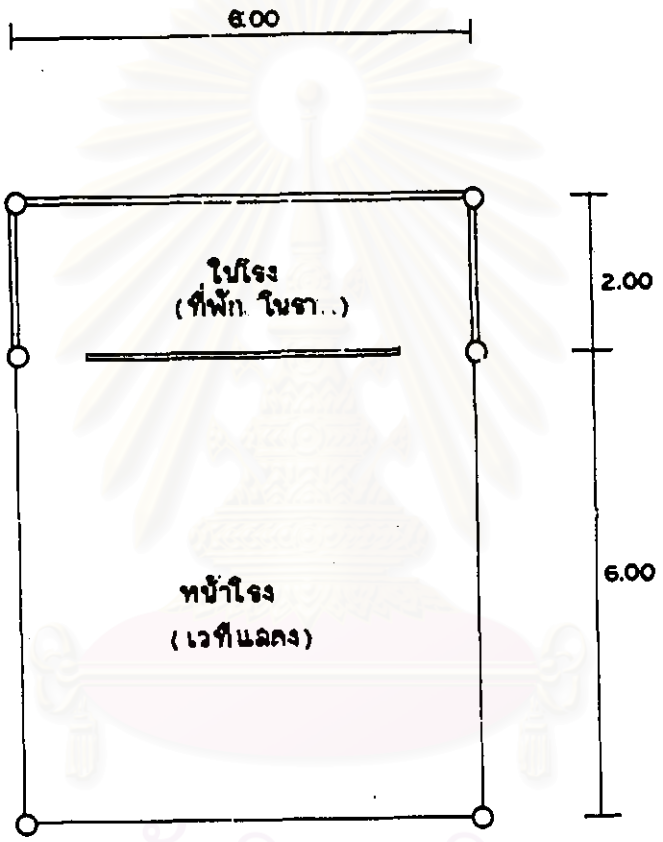

ครบคู

แผนผังแสดงขนาดเวที ในรา..

มาตราส่วน 1 : 100

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

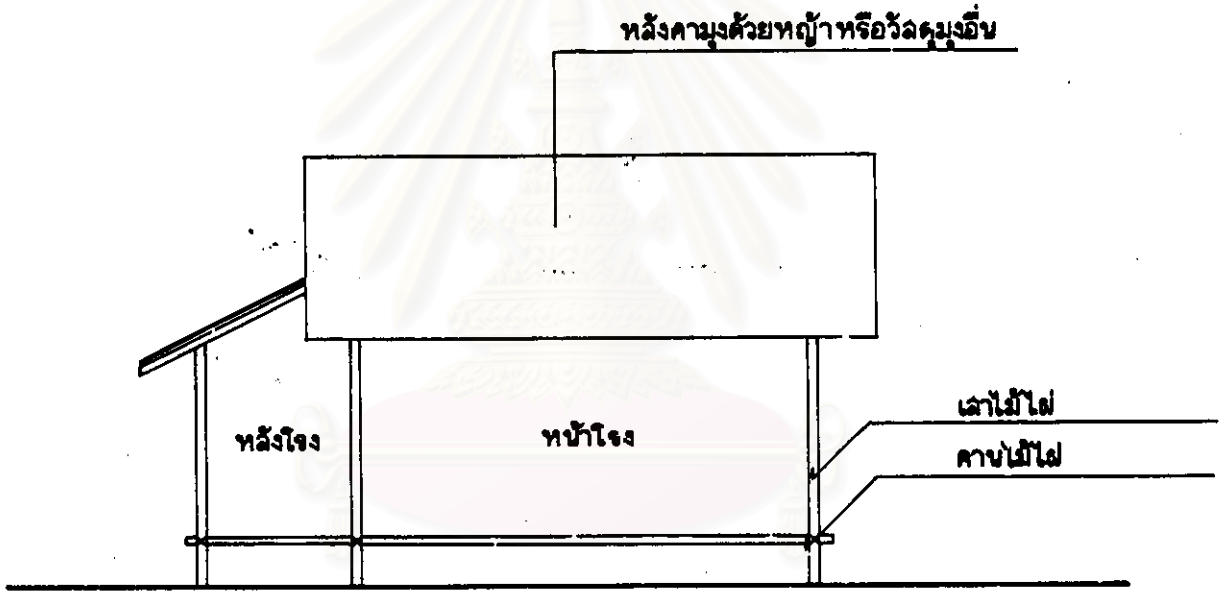

โครงสร้างเวที ใบชา

มาตราส่วน 1:100

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

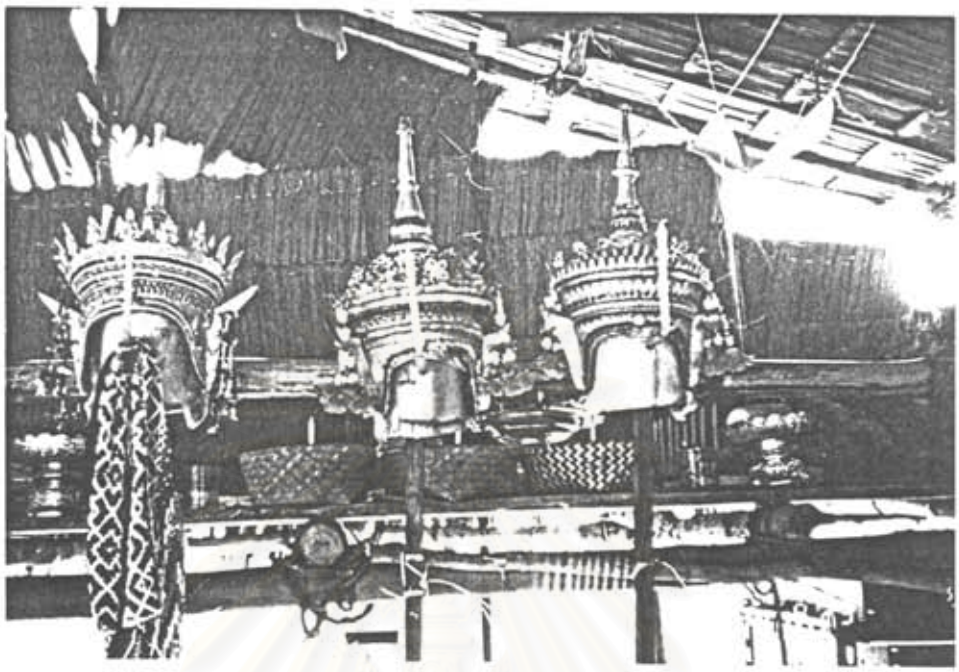

การวางเครื่องบูชา ครูหมอ

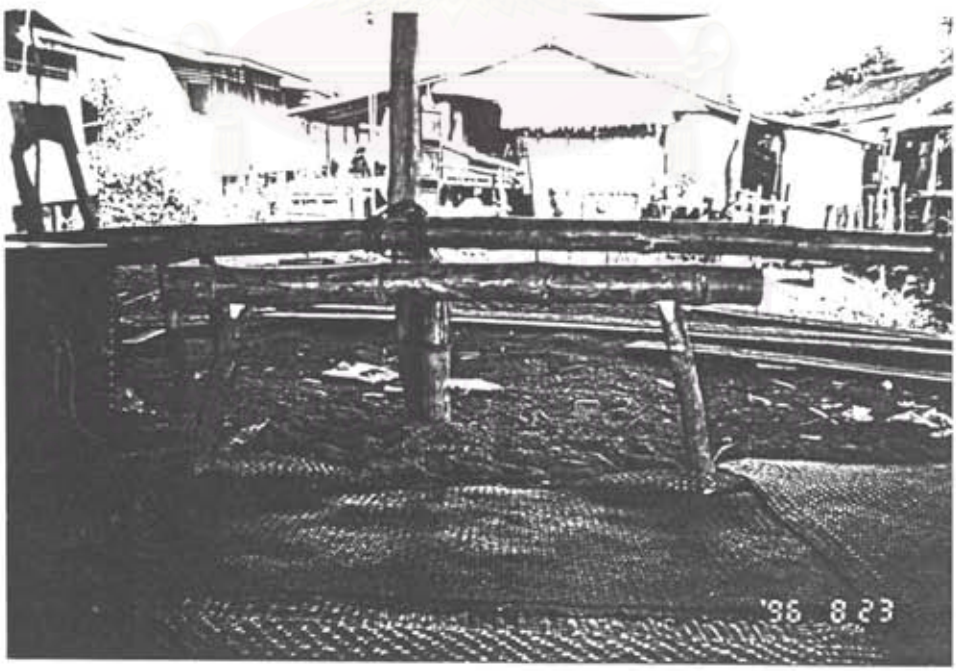

พนักรำโนรา อยู่ด้านหน้า

พนักพิง ผูกกับเสาโรงอยู่ด้านหลัง

2.2 โรงรำทั่วไป ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันด้านหน้าไปทางทิศใดก็ได้ยกเว้นทิศตะวันตก ขนาดของโรง ไม่อาจกำหนดแน่นอน แต่มีความกว้างประมาณ 7 เมตร ความยาวประมาณ 9 เมตร ยกพื้นสูงขึ้นจากพื้นดินประมาณ 1 เมตร หลังคาทำเป็นรูปเพิงหมาแหงน มีเสาทั้งหมด 8 ต้น ด้านหน้า 2 ต้น ตอนกลาง 3 ต้น ด้านหลัง 3 ต้น แบ่งพื้นโรงออกเป็น 2 ส่วน สำหรับการแสดง 1 ส่วน (6x7 เมตร) สำหรับที่พักนักแสดง 1 ส่วน (3x7เมตร) ระหว่างบริเวณทั้งสองจะกั้นด้วยฉากขนาดใหญ่ ด้านหน้าเวทีจะเปิดโล่งทั้ง 3 ทิศ บริเวณซ้ายหรือขวาจะมีราวไม้สูงจากพื้นโรง 1 ฟุต ผูกกั้นไว้สำหรับให้นักดนตรีได้นั่งพักผ่อนอิริยาบทขณะบรรเลงดนตรี ส่วนด้านหลังเวที ซึ่งเป็นที่พักนักแสดงจะมีฝากั้นโดยรอบอย่างมิดชิดทั้ง 4 ด้านสูงประมาณ 1 เมตรครึ่ง

อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับสร้างโรงโนราสามารถเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ไม่มีการยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด อย่างเช่น เสาโรงโนรา อาจใช้ไม้กลมหรือถังน้ำขนาดใหญ่ หรือโครงเหล็กประกอบสำเร็จรูป หลังคาใช้จาก ผ้าเต็นท์ วัสดุหาง่ายในท้องถิ่น พื้นโรงปูด้วยไม้กระดาน บางโรงปูทับด้วยเสื่อน้ำมัน เสื่อคล้า หรือถ้าหากพื้นเวทีเป็นไม้กระดานอัด จะไม่ใช้เสื่อเพราะพื้นจะเรียบและสะดวกในการรำและเล่นดนตรี ในบางท้องถิ่นจะมีการสร้างโรงโนราถาวรหรือโรงโนราสำเร็จรูปสามารถประกอบและเคลื่อนย้ายได้ และมีไว้บริการ (ให้เช่า)

การตกแต่งโรงโนรา จะแบ่งบริเวณด้านเวทีกับที่พักนักแสดงด้วยฉากขนาดใหญ่เหมือนของลิเก บางคณะจะมีฉากประมาณ 2-3 ฉาก ไว้สับเปลี่ยนเมื่อแสดงละครและดนตรีหรือจะเว้นบริเวณด้านข้างซ้าย-ขวาของฉาก ให้ห่างจากด้านข้างของโรง เพื่อให้ผู้รำเข้าออกเวลาแสดงหรืออาจประกอบพื้นเวทีด้านหน้า ด้านฉากให้สูงขึ้นมา เพื่อวางเครื่องดนตรีสากลและมีป้ายชื่อคณะกั้นไว้เป็นสัดส่วนแล้วจึงใช้เก้าอี้วางให้ผู้รำใช้นั่งรำหน้าเครื่องดนตรี บริเวณหลังคาด้านหน้าเวทีจะมีป้ายชื่อคณะขนาดใหญ่ห้อยลงมาประมาณ 2 ฟุต สามารถมองเห็นชื่อคณะได้อย่างชัดเจน

ดังนั้น พอจะทราบได้ว่าโรงโนราในปัจจุบันจะมีอยู่ 2 ประเภท คือโรงสำหรับจัดพิธีโรงครูและโรงสำหรับแสดงงานบันเทิงทั่วไป โรงสำหรับจัดพิธีโรงครูนั้น มีระเบียบแบบแผนในการสร้างเหมือนในอดีตไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะมีความเชื่อในการเคารพบูรุษโนราที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในอดีต ถ้าหากเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมการให้ความคุ้มครองจากบรรพบุรุษที่มีต่อลูกหลานจะขาดหายไป ผู้ที่เป็นลูกหลานอาจได้รับเคราะห์กรรม หรือได้รับการลงโทษอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ส่วนโรงโนราสำหรับงานบันเทิงทั่วไปเปลี่ยนแปลงได้ไปตามสมัยนิยมเพราะจะแสดงเพื่อความสนุกสนานไม่มีพิธีกรรมความเชื่อในบรรพบุรุษเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อโรงโนราแตกต่างกันจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้รำเลือกท่ารำในการนำมาใช้ในการประสมท่าแบบตัวอ่อน ให้เหมาะสมกับระยะและสายตาหรือโอกาสที่ใช้ในการแสดงในโรงโนราทั้ง 2 ประเภท

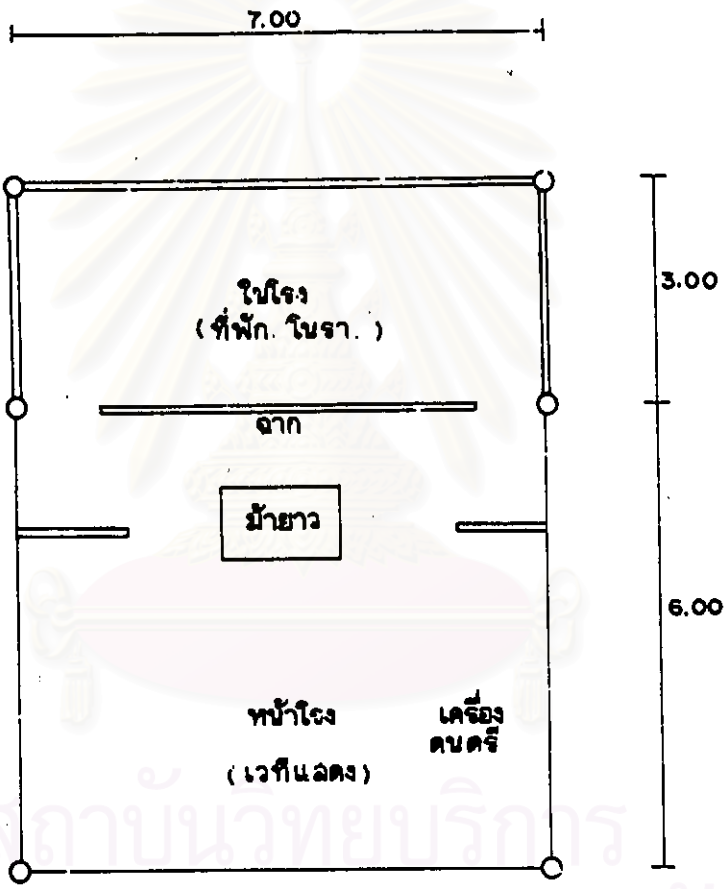

แผนผังแสดงขนาดของเวที โขราะ

มาตราส่วน 1: 100

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

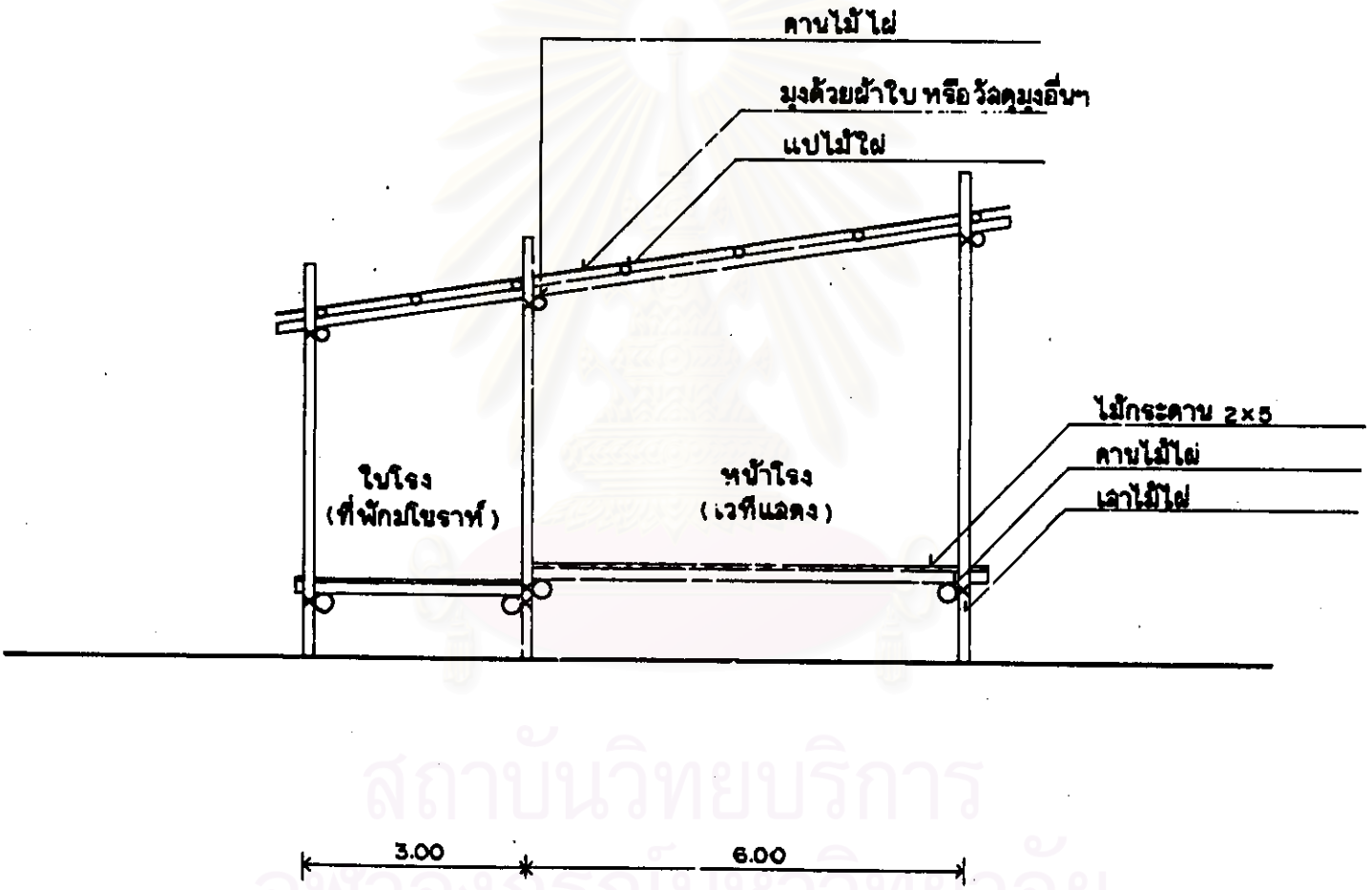

แบบแสดงโครงสร้าง โรงรา

มาตราส่วน 1:100

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การตั้งอุปกรณ์การแสดงดนตรีแบบสากลวางด้านหลังของฉาก
ส่วนเครื่องดนตรีพื้นเมืองวางด้านซ้ายมือของเวที

การใช้พื้นที่ด้านหลังโรงโนรา

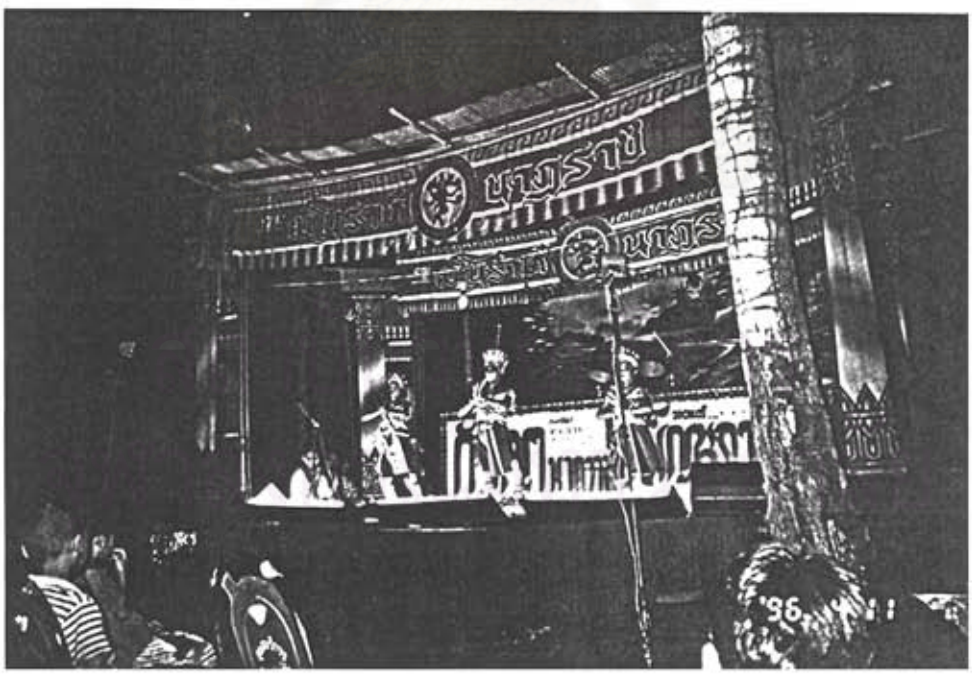

โรงโนราเพื่อความบันเทิงมองจากด้านหน้า

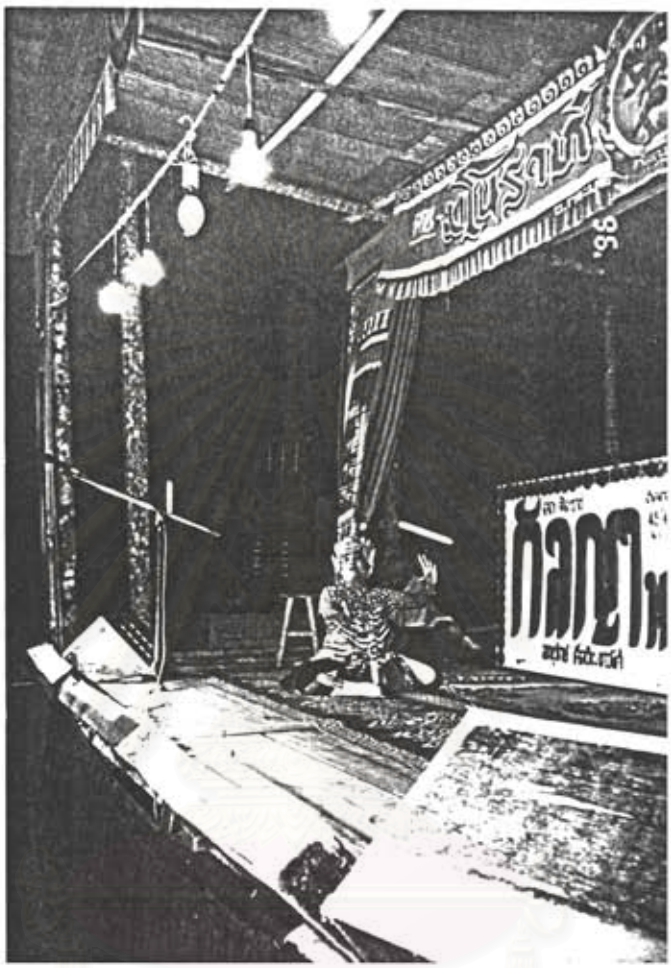

การใช้พื้นที่ด้านหน้าโรงในการรำ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ดนตรีสำหรับการแสดงโนรา

ดนตรีสำหรับการแสดงโนรา คือ ทับ กลอง โหม่ง แตระ ฉิ่ง และปี่ เครื่องดนตรีดังกล่าวนี้ มีลักษณะและคุณสมบัติที่สำคัญ ดังที่สาโรช นาคะวิโรจน์[๕] ได้กล่าวไว้ สรุปได้ดังนี้

1. กลอง โดยทั่วไปกลองโนรามีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของหน้ากลองทั้ง 2 ด้าน กว้างประมาณด้านละ 10 นิ้ว และมีส่วนสูงประมาณ 12 นิ้ว ขนาดของกลองถ้าเล็กกว่านี้จะมีเสียงแหลม ถ้ามีขนาดใหญ่กว่านี้เสียงจะทุ้มเกินไป กลองโนรานิยมทำด้วยแก่นไม้ขนุน เพราะเชื่อว่าทำให้เสียงดี หนังที่ใช้หุ้มกลองใช้หนังวัวหรือหนังควายหนุ่ม ถ้าให้ดีแล้วจะต้องใช้หนังของลูกวัวหรือลูกควายและตัวกลองจะมีหมุดไม้ หรือที่ภาษาภาคใต้เรียกว่า "ลูกสัก" ตอกยึดหนังหุ้มให้ดังมีขาตั้ง 2 ขา ทำด้วยไม้ไผ่มีเชือกตริงให้ติดกับกลอง และมีไม้ตีขนาดความยาว 1 ฟุต และเส้นรอบวง 2 นิ้ว จำนวน 1 คู่

2. ทับ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้มือตี มีความสำคัญในการให้จังหวะ ควบคุมการเปลี่ยนจังหวะและเสริมท่ารำให้ดีเยี่ยม ตัวทับมีลักษณะคล้ายกลองยาวแต่มีขนาดเล็กกว่ามาก ยาวประมาณ 40-50 เซนติเมตร นิยมทำด้วยไม้แก่นขนุน เช่นเดียวกับกลอง นำมาขุดหรือแกะแต่งจนได้รูปสวยงามตามที่ต้องการ นิยมหุ้มด้วยหนังบางกว่าหนังที่ใช้หุ้มกลอง หนังที่นิยมใช้ เช่น หนังค่าง หนังแมว ตริงร้อยหนังด้วยเชือกด้ายและหวาย ทับใบหนึ่งจะมีเสียงทุ้มเรียกว่า "ลูกเทิ่ง" ส่วนอีกใบจะมีเสียงแหลมเรียกว่า "ลูกฉับ"

3. โหม่ง เป็นเครื่องดนตรีมีส่วนสำคัญในด้านการสร้างเสียงให้เสนาะและให้จังหวะ โดยเฉพาะเสียงเสนาะมีความสำคัญมาก เพราะโนราจะต้องร้องบทให้กลมกลืนระหว่างเสียงของโนรากับเสียงของโหม่งลูกที่มีเสียงแหลม ซึ่งภาษาโนราเรียกว่า "เสียงเข้าโหม่ง"

---

[๕] สาโรช นาคะวิโรจน์, "โนรา", สูจิบัตรงานมหกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 10 สืบสานวัฒนธรรมไทย (3-9 สิงหาคม 2538) ณ สถาบันราชภัฏสงขลา, หน้า 137-138.

โหม่งของโนรารุ่นเก่าเรียกว่า โหม่งฟาก ทำจากแผ่นเหล็กหนา 2 อัน ขนาดประมาณ 3 x 6 นิ้ว หนาประมาณ 2 หุน แผ่นหนึ่งเสียงทุ้ม แผ่นหนึ่งเสียงแหลม แขวนตรึงอยู่กับรางไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนโหม่งของโนราในยุคปัจจุบันมีรูปร่างและขนาดแบบเดียวกับฆ้องวง ทำด้วยทองเหลือง โหม่งใบหนึ่งมีเสียงทุ้ม และอีกใบหนึ่งมีเสียงแหลม ไม้ตีโหม่งจะยาวประมาณ 6 นิ้ว ส่วนปลายจะโตกว่าส่วนอื่น เพราะใช้ยางหรือด้ายดิบพันหุ้ม เพื่อให้มีเสียงนุ่มเวลาตี

4. ฉิ่ง เป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญต่อการขับบทของโนรามากที่สุด ฉะนั้นผู้ที่ตีฉิ่งต้องพยายามตีให้ลงจังหวะที่โนราขับบท โนรารุ่นเก่านิยมใช้ฉิ่งขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 นิ้ว ส่วนในปัจจุบันใช้ฉิ่งขนาดเล็ก มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.5 นิ้ว เป็นฉิ่งทองเหลืองชนิดหนา

5. ปี่ เป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญในการดำเนินทำนอง ในการเสริมเสียงดนตรีสะกดใจผู้ชมให้เกิดความรู้สึกเคลิบเคลิ้ม และทำให้ผู้แสดงร่ายรำด้วยท่าทางที่อ่อนช้อย ปี่ของโนราเป็นปี่ยอดหรือปี่กลาง ตัวปี่ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สาวดำ ไม่หลุมพอ หรือไม้แก่นไม้บางชนิด เช่น ไม้กระถิน ไม้มะม่วง ไม้รักปา หรือไม้มะปริง ยาวประมาณ 13 นิ้ว ส่วนพวดปี่ทำด้วยแผ่นทองแดงและลิ้นปี่ทำด้วยใบตาล ซึ่งใบตาลที่นิยมนำมาใช้เป็นใบของต้นตาลเดี่ยวกลางทุ่ง เพราะเชื่อว่าจะทำให้เสียงปี่มีความไพเราะ

6. แตระ หรือ กรับ เป็นเครื่องดนตรีที่ให้จังหวะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

6.1 แตระพวง ทำจากไม้เนื้อแข็งขนาด 0.5 x 3 x 6 นิ้ว นำมาเจาะรูหัวท้ายร้อยด้วยเชือกซ้อนกันประมาณ 10 อัน ที่แกนกลางแตระร้อยด้วยโลหะ หรือเหล็กแข็ง

6.2 แตระคู่ ทำด้วยไม้ไผ่ที่แก่จัด ตัดจากส่วนโคน และนำมาผ่าและตกแต่งให้มีขนาดพอเหมาะกับมือจับ ขนาด 0.5 x 2 x12 นิ้ว การตกแต่งจะต้องทำให้ส่วนที่จับมีขนาดเล็กกว่าส่วนที่ใช้ตีเล็กน้อย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เครื่องดนตรีมีบทบาทและหน้าที่สำคัญต่อการแสดงโนรา ดังนี้

ดนตรีโนรามีความสำคัญต่อการรำประสมท่าตัวอ่อนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการรำประสมท่าตัวอ่อน เป็นการรำที่ไม่มีการร้องประกอบท่ารำ ผู้รำจึงต้องอาศัยจังหวะของดนตรีมาช่วยในการประสมท่ารำของกระบวนการรำแต่ละครั้ง ดังนั้นจังหวะของดนตรีจะต้องมีความสัมพันธ์กับท่ารำเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะนักดนตรี ผู้ที่ตีทับซึ่งเป็นเครื่องประกอบจังหวะนำที่สำคัญในการบรรเลง ผู้ตีทับจะต้องรู้จักท่ารำของโนราเป็นอย่างดีและมีสายตาที่ดี จึงจะตีจังหวะตามผู้รำได้ลงตัวพอดีกับท่ารำ บางครั้งในการประสมท่าตัวอ่อนที่สำคัญ ๆ ผู้รำจะต้องใช้เวลาจัดท่ารำอยู่นานอาจทั้งท่ารำไปในช่วงใดช่วงหนึ่งของกระบวนการรำ ดังนั้นนักดนตรีซึ่งรู้จักท่ารำเป็นอย่างดีก็จะต้องคอยช่วยบรรเลงดนตรีและเน้นจังหวะเพื่อลดข้อบกพร่องของการเสียเวลาในการจัดท่ารำก็จะทำให้ท่ารำดูสอดคล้องกันตลอดกระบวนการรำ หรือการรำบางท่าอย่างเช่น ทำกลอกแขน ผู้รำอาจมีท้องแขนไม่อ่อนโค้งหรือกลอกกลับไปกลับมาได้ไม่เต็มที่ แต่ถ้าหากนักดนตรีเน้นความหนักแน่นของจังหวะลงไป ก็จะทำให้การกลอกท้องแขนของผู้รำดูชัดเจนมากขึ้นกว่าเดิม จึงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์และประโยชน์อันสำคัญยิ่งของดนตรีโนราที่มีต่อการรำประสมท่าตัวอ่อน

เครื่องดนตรีโนรา

เครื่องดนตรีทั้ง 5 ชนิด และผู้บรรเลง

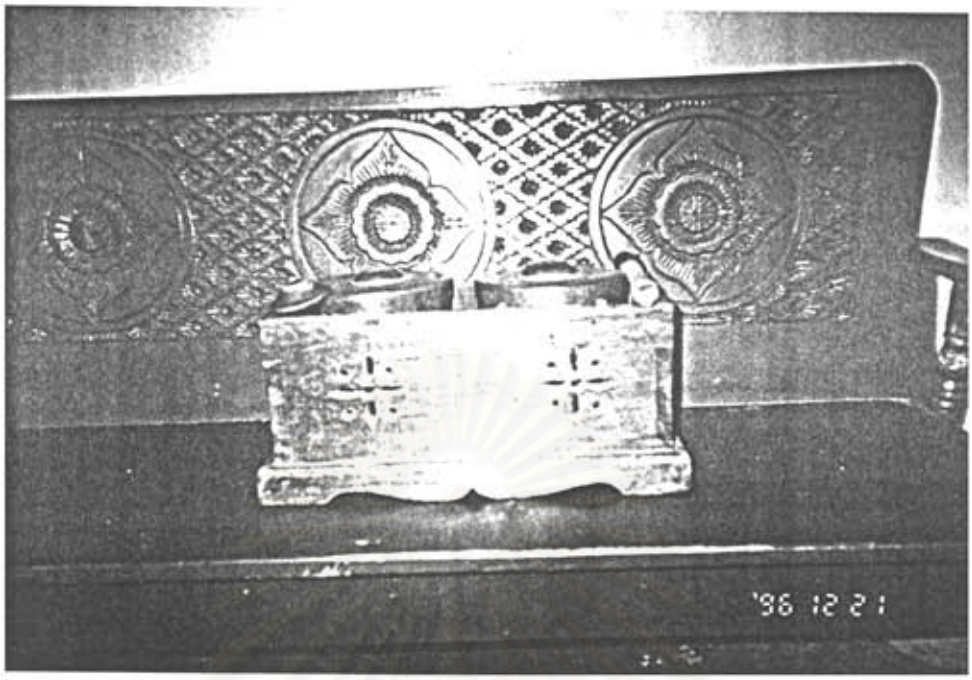

ไหม่งและฉิ่ง

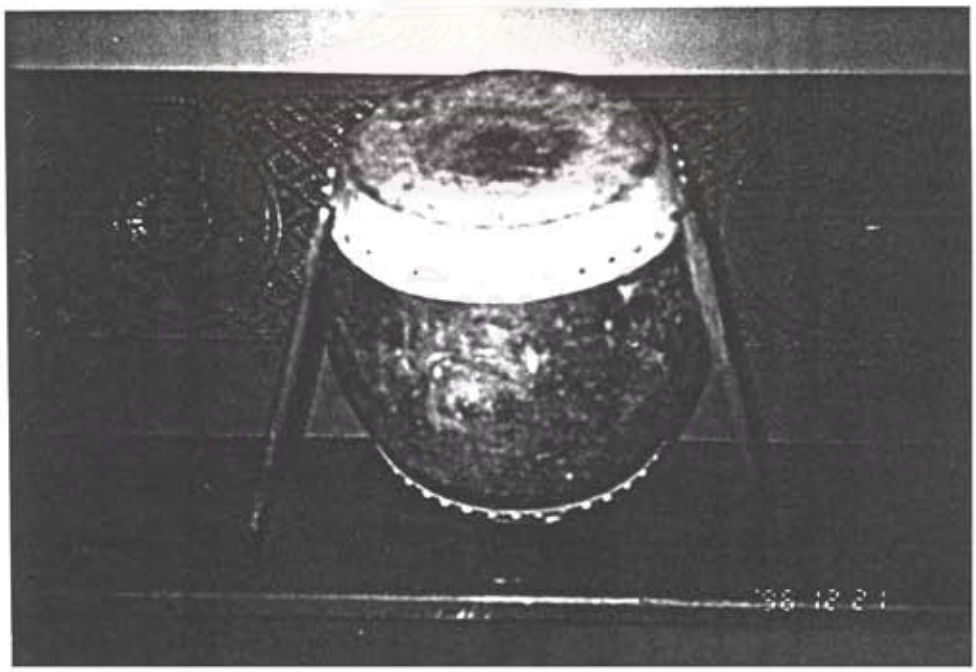

กลอง

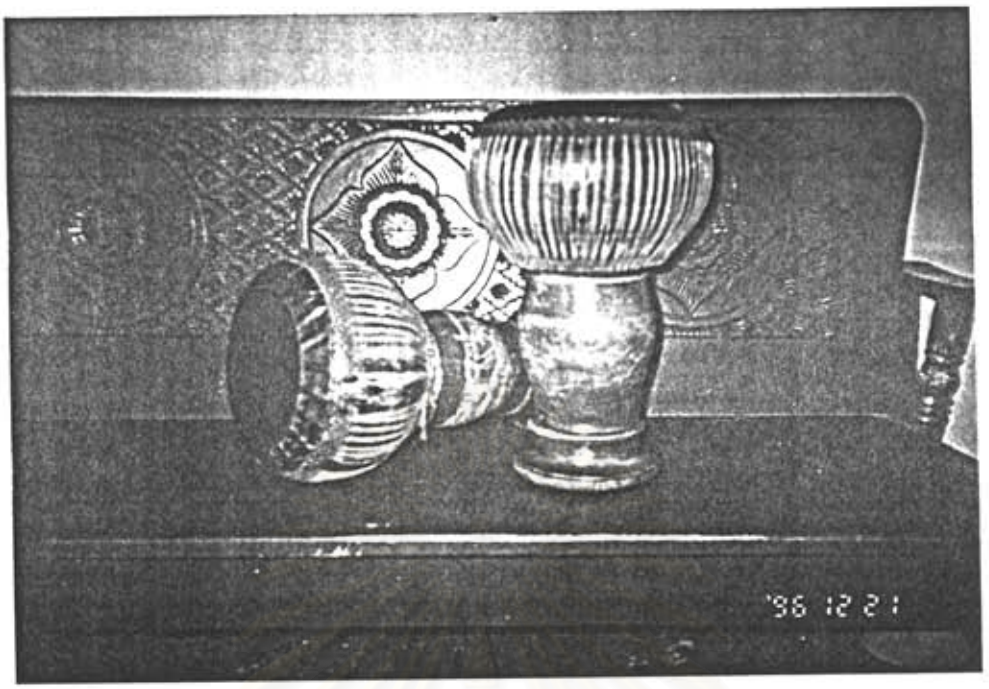

ทับ

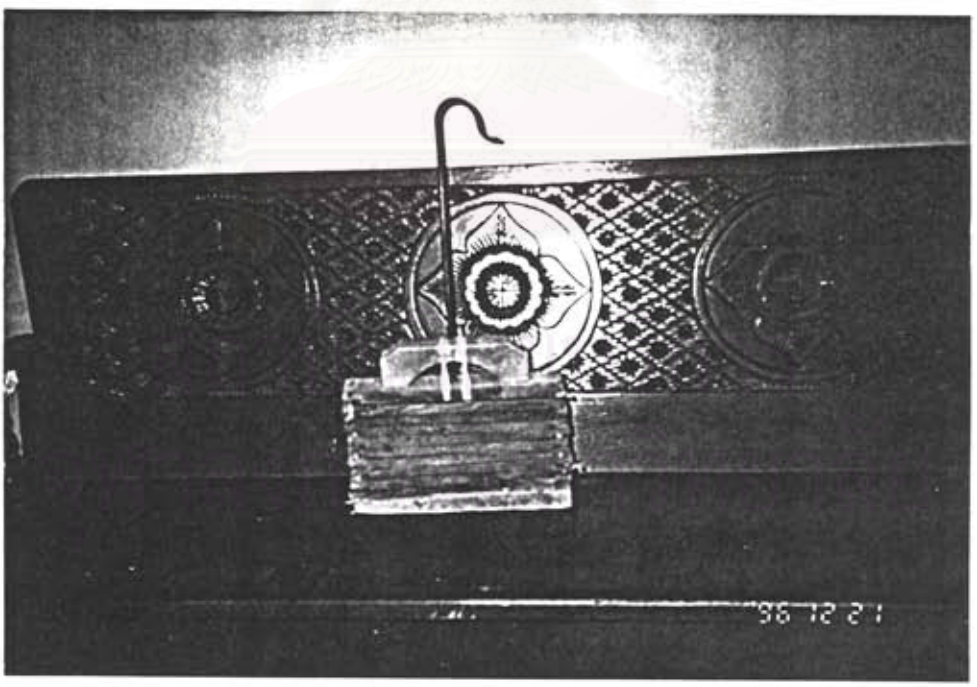

แตระพวง

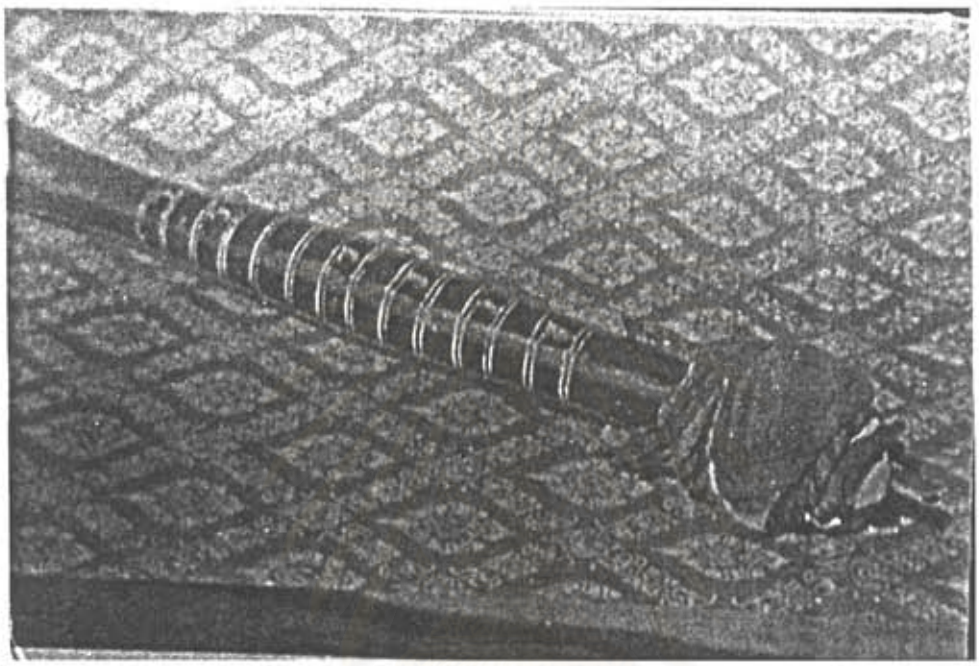

ปี่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของการแสดงโนรา ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ เครื่องแต่งกายแบบเครื่องต้น และเครื่องแต่งกายแบบนางรำ การรำประสมท่าแบบตัวอ่อนสามารถสวมใส่ได้ทั้ง 2 แบบ ขึ้นอยู่กับตัวผู้รำจะเป็นหัวหน้าคณะหรือนางรำ ถ้าหากเป็นหัวหน้าคณะจะต้องใช้เครื่องต้น ถ้าหากเป็นนางรำจะต้องใช้เครื่องแต่งกายแบบนางรำ

นอกจากนี้ปรากฏว่า เครื่องแต่งกายโนรา ผู้รำจะสวมใส่อยู่ตลอดเวลาของการแสดง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะแสดงโนราในรูปแบบใด

การแต่งกายแบบเครื่องต้นจะประกอบด้วยชิ้นส่วนต่าง ๆ ได้แก่ สนับเพลา ผ้านุ่ง รัดตะโพกหรือปิ้งตะโพก ห้อยหน้า-ห้อยข้าง ผ้าห้อย หางหงส์ ปั้นเหน่ง รัดอกหรือพานโครง คลุมไหล่ ปิ้งคอ สังวาล ปีนกนางแอ่น ทับทรวง กำไลต้นแขน กำไลปลายแขน กำไลข้อมือ เทริด เล็บ

ส่วนการแต่งกายของนางรำหรือผู้รำที่มิใช่หัวหน้าคณะจะมีการแต่งกายคล้ายกัน เพียงแต่มิได้สวม สังวาล ปีกนกเอ่น ปั้นเหน่ง ทับทรวง กำไลต้นแขน กำไลปลายแขน

สำหรับ รายละเอียดของเครื่องแต่งกายแต่ละชิ้นจะมีลักษณะและความสำคัญดังนี้

1. สนับเพลา เป็นกางเกงยาวทรงกระบอก ความยาวถึงข้อเท้าตัวกางเกงนิยมใช้สีขาว ส่วนบริเวณเชิงกางเกงใช้ผ้าสี หรือผ้าลูกไม้เย็บเป็นแถบ ทำให้เชิงกางเกงสวยงามเด่นชัดขึ้น

2. ผ้านุ่ง เป็นผ้ายาวสี่เหลี่ยมผืนผ้า อาจจะเป็นผ้าพื้นสีหรือลายไทย มีขนาด 100 x 270 เซนติเมตร นุ่งสวมทับสนับเพลา ซึ่งจะมีแบบวิธีการนุ่งสำหรับโนราโดยเฉพาะ ให้ส่วนของชายผ้าม้วนเป็นหางหงส์ รั้งไว้ด้านหลังบริเวณสะโพก

3. รัดตะโพกเป็นแผงสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ความยาวของฐานประมาณ 21 เซนติเมตร ความกว้างจากฐานสู่ยอดประมาณ 18 เซนติเมตร มีจำนวน 1 ชิ้น ร้อยด้วยลูกปัดสีต่างๆ ผูกมัดบริเวณสะเอวด้านหลังตรงตะโพกให้ปลายแผงรัดตะโพกอยู่แนวเดียวกับหางหงส์

4. ผ้าห้อยหน้า - ห้อยข้างทำด้วยผ้าสีต่าง ๆ ขนาดเท่ากัน ขนาดของผ้าห้อยแต่ละชิ้นประมาณ 10 x 55 เซนติเมตร ปักลวดลายสวยงามมีทั้งหมด 3 ชิ้น ผูกระดับสะเอวห้อยลงมาระดับเข่า อยู่ตำแหน่งด้านหน้าผู้รำ 1 ชิ้น และด้านข้าง ซ้าย-ขวา อย่างละชิ้น

5. ผ้าห้อย เป็นผ้าแพรสีต่างๆ ขนาดเท่ากัน จำนวน 2 ชิ้น และใช้สี 2 สี พับซ้อนกันไปมา สามารถคลี่กางออกได้ ขนาดของรอยพับประมาณ 6 เซนติเมตร ขนาดของผ้าห้อย 45 x 120 เซนติเมตร ผูกติดระหว่าง ผ้าห้อยหน้า และห้อยข้างด้านละ 2 สี

6. หางหงส์ ทำด้วยเขาควาย ซึ่งผ่าแบ่งครึ่งเหลาให้บาง ยิดประกบติดกันบริเวณปลายเขาซึ่งถูกตริงด้วยผู้กลมทำด้วยไหมสีต่าง ๆ ปลายของหางหงส์จะงอนโค้งคล้ายปีกนก ส่วนของหางแต่ละด้าน จะร้อยด้วยลูกปัดสีต่าง ๆ เป็นระย้า ตลอดทั้งหาง ซึ่งหางหงส์จะนำมาผูกติดบริเวณสะเอวด้านหลัง ให้หางงอนเชิดขึ้น

7. ปั้นเหน่ง หรือเข็มขัด เป็นรูปวงรี ขนาดประมาณ 9 x 12 เซนติเมตร ทำด้วยเงินดุนลายอย่างดี

8. รัดอกหรือพานโครง เป็นแผงสี่เหลี่ยมผืนผ้าร้อยด้วยลูกปัดสีต่าง ๆ ความกว้างประมาณ 13 เซนติเมตร ความยาว 1 ช่วงอกของผู้รำ

9. คลุมไหล่ เป็นแผงสามเหลี่ยมขนาดใหญ่ 2 ชิ้น ความกว้างของฐานไปสู่ยอดคลุมไหล่ประมาณ 28 เซนติเมตร ความยาวประมาณ 34 เซนติเมตร ร้อยด้วยลูกปัดสีต่าง ๆ ผูกเฉียงให้คลุมไหล่ซ้ายขวาเป็นตัวเสื้อและแขนเสื้อ

10. ปั้งคอ เป็นแผงสามเหลี่ยม มีจำนวน 2 ชิ้น ขนาดความยาวของฐานปั้ง 12 เซนติเมตร ความกว้างจากฐานสู่ยอดปั้ง 10 เซนติเมตร สวมปิดทับบริเวณคอด้านหน้า 1 ชิ้น และด้านหลัง 1 ชิ้น

11. สังวาล เป็นสร้อย มีจำนวน 2 เส้น ความกว้างของสังวาลประมาณ 3 เซนติเมตร ความยาวประมาณ 120 เซนติเมตร ร้อยด้วยลูกปัดสีต่าง ๆ บางคณะอาจจะเย็บติดกับตัวเสื้อลูกปัด คล้องเฉียงผูกด้านหน้า จากบ่าทั้ง 2 ด้าน ผ่านลงมาบริเวณสะเอวด้านข้างตัดกันบริเวณหน้าอก ส่วนบริเวณด้านหลังพาดเฉียงตัดกันระดับเดียวกับอกและจะมีแผ่นเงินรูปต่างๆ ขนาด 5 x 6 เซนติเมตร ยิดตริงไว้เรียกว่าจำยาม

12. ปีกนกแอ่น เป็นแผ่นเงินคล้ายปีกนกขนาดเล็ก 2 ปีก เชื่อมติดกันมีขนาด 3 x 12 เซนติเมตร ดุนลายเป็นเส้นสวยงาม แขวนผูกติดกับสังวาลทั้ง 2 ข้าง ซึ่งห้อยลงมาด้านข้างระดับสะเอว

13. ทับทรวง เป็นแผ่นเงินรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนหรือแบบต่าง ๆ ขนาด 6 x 9 เซนติเมตร ดุนลายอย่างละเอียดสวยงาม ผูกติดกับตัวสร้อยคอ ทำด้วยลูกปัดซึ่งมีขนาดความกว้าง 3 เซนติเมตร ความยาว 75 เซนติเมตร

14. กำไลต้นแขน มีจำนวน 2 วง ขนาดของกำไล ความกว้าง 2 เซนติเมตร ความยาวเส้นรอบวง 21 เซนติเมตร ทำด้วยเงินดุนลาย อย่างดี สวมรัดบริเวณต้นแขน สามารถง้างออกไม่เชื่อมติดกัน

15. กำไลปลายแขน มีจำนวน 2 วงมีขนาด ความกว้างประมาณ 2 เซนติเมตร ความยาวเส้นรอบวง 21 เซนติเมตร ทำด้วยเงินดุนลายอย่างดี สวมรัดบริเวณปลายแขน สามารถง้างออกได้ไม่เชื่อมติดกัน

16. กำไลข้อมือจำนวน 15-20 วง ขนาดกำไลขึ้นอยู่กับข้อมือของผู้สวมใส่ นิยมทำด้วยทองเหลืองเชื่อมติดกัน เสียงของกำไลช่วยให้จังหวะการเคลื่อนไหว สะบัดข้อมือดังเร้าใจสอดคล้องกับเสียงดนตรี

17. เทริด เครื่องประดับสวมศีรษะคล้ายมงกุฎ ยอดเดี่ยว ขนาดทั่วไปของเทริด ความสูงฐานเทริดด้านหลัง ถึงยอดเทริดประมาณ 46 เซนติเมตร เส้นรอบวงเพดานเทริด 65 เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 24 เซนติเมตร ตัวโครงเทริดสานด้วยไม้ไผ่ เพดานเทริด และใบหูแกะด้วยไม้ทองหลาง เพราะจะเบาเวลาสวมใส่ ยอดเทริดใช้ไม้กลึงและแกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ ติดกระหนกและกระจังลงรักปิดทอง หรือติดกระจกสีเพื่อความสวยงาม

18. เล็บ มีจำนวน 8 เล็บ เป็นรูปกรวยขนาดเล็ก มีความยาวประมาณ 4 เซนติเมตรทำด้วยเงิน ส่วนของปลายเล็บจะยาวออกไปด้วยหวายโค้ง ประมาณ 14 เซนติเมตร ร้อยด้วยลูกปัดสีต่าง ๆ สวมทับนิ้วทั้งแปดนิ้วยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ

สำหรับวิธีการทำเครื่องแต่งกาย จะเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ช่วยทำให้ผู้รำสวมใส่เครื่องแต่งกายได้สวยงามเหมาะสมและช่วยให้ผู้รำแสดงท่าแต่ละครั้งได้คล่องแคล่ว ทะมัดทะแมงมากขึ้น โดยเฉพาะการรำตัวอ่อนที่จะมีการถอดเทริด หาง เล็บ ออกทีละชิ้น บางครั้งจะต้องแสดงท่าพลิกแพลงต่าง ๆ ที่จะต้องหมุนกลิ้งตัวไปรอบ ๆ เวที ดังนั้น ผู้รำประสมท่าตัวอ่อนบางคน จึงออกแบบเครื่องแต่งกายบางส่วนให้เหมาะสมกับท่ารำ ไม่ต้องมีการถอดเครื่องแต่งกายออก เช่น โนราก้ลยา นาฏราช โนราชนินทร์ มูลสิงข์ จังหวัดสตูลทำหางโนราด้วยแผ่นยางยืดและหนังวัวสามารถพับและยืดหยุดได้ แสดงท่าทางได้ทันทีไม่ต้องพะวงหรือเสียจังหวะในการถอดหาง นับว่าเป็นการใช้แนวคิดที่ดีในการทำเครื่องแต่งตัวให้เหมาะสมกับกระบวนการรำ

ดังนั้นเครื่องแต่งตัวของโนรา ซึ่งใช้สวมใส่อยู่ตลอดเวลาของการแสดงทุกรูปแบบจะมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ เครื่องแต่งกายแบบเครื่องต้นสำหรับหัวหน้าคณะและเครื่องแต่งกายแบบนางรำโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งสามารถสวมใส่ได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย และได้มีการทำเครื่องแต่งตัวเพื่อให้เหมาะสมกับกระบวนการรำตัวอ่อน คือ ทำหางโนราจากแผ่นยางยืดหรือหนังวัว เพราะอ่อนนุ่มพับยืดหยุ่นได้ เมื่อแสดงท่าพลิกแพลงจะช่วยให้ไม่เสียจังหวะของกระบวนรำ

การแต่งกายแบบเครื่องต้น

ท่าขุนศรัทธา

การแต่งกายแบบเครื่องต้นในสมัยโบราณ ของโนราพัน หอเพชร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. 2514 แสดงให้เห็นตัวสังวาล ... และคลุมไหล่ร้อยติดกันด้วยลูกปัดสีดำและขาว เพียง 2 สีสวมทับบนลำตัวไม่สวมเสื้อและไม่มีปั้งคอ ... ผ้าห้อยหน้าจะปักลวดลายต่าง ๆ สนับเพลามีการผ่าด้านข้างตรงเชิงขา เพื่อสะดวกในการสวมใส่ ส่วนตัวเทริดสวมใส่ลงมาจรดหน้าผากผู้รำเห็นคิ้วเพียงเล็กน้อย (ที่มาของภาพ ได้รับความอนุเคราะห์ จากกองจดหมายเหตุ หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ)

การแต่งกายแบบโนราใหญ่และนางรำ

ท่าจันทร์ทรงกลด

การแต่งกายแบบโนราใหญ่โดยชุนอุปภัมภ์นรากร (ยืนบน) แต่งกายด้วยเครื่องต้น ตัวเสื้อ ร้อยด้วยลูกปัดหลากสีติดกัน เทริดมีการร้อยอุบะติดบริเวณหูเทริดด้านซ้ายและขวา ปั้นเหน่งมีขนาดใหญ่ มองเห็นเด่นชัด ส่วนการแต่งกายนางรำเห็นได้จากการแต่งกายของ โนราพรม ปานมา โนราหีด บุญหนูกลับ โนราสวัสดิ์ ช่วยพูนชู (ยืนล่าง 2 คน นั่ง 1 คน) ใช้ตัวเสื้อ ชุดลูกปัดหลากสีแยกเป็นชิ้นส่วนต่างๆ ผ้าห้อยขนาดกว้างหลากสี สนับเพลามีเชิงและลวดลาย เทริดมีการร้อยมาลัยติดดอกไม้ไหว ผู้รำจะสวมเสื้อแขนสั้นและถุงเท้าสีขาวเหมือนกันหมด ผู้รำทุกคนรำในท่าเชาควายต่อกันเป็นท่าพระจันทร์ทรงกลด (ที่มาของภาพ จากหนังสือวิทยาสารปี 23 ฉบับที่ 27 วันที่ 15 กรกฎาคม 2515)

เครื่องแต่งกายของโนรา

ชุดลูกปัดเครื่องแต่งกายแบบเครื่องต้น ของโนราใหญ่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

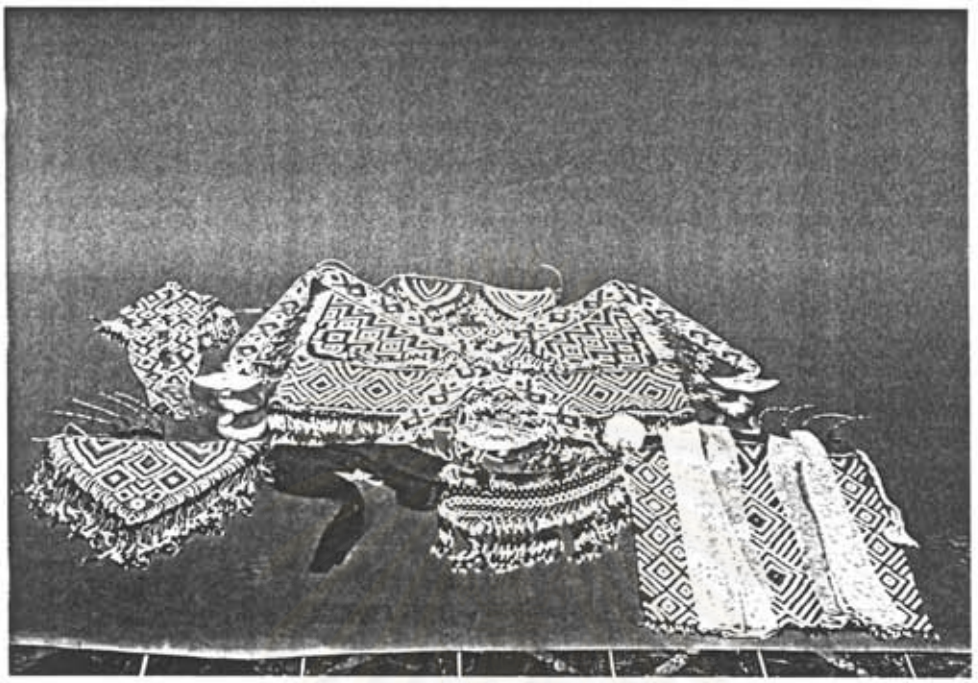

ชุดลูกปัดเครื่องแต่งกายแบบเครื่องต้นของโนราใหญ่

ชุดลูกปัดเครื่องแต่งกายของนางรำ

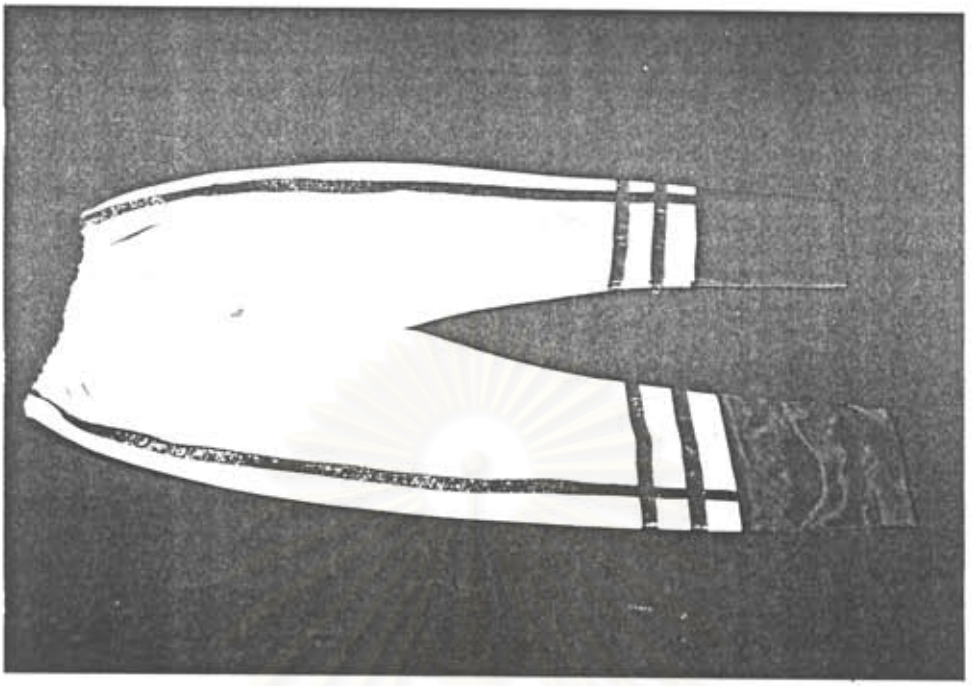

สนับเพลา

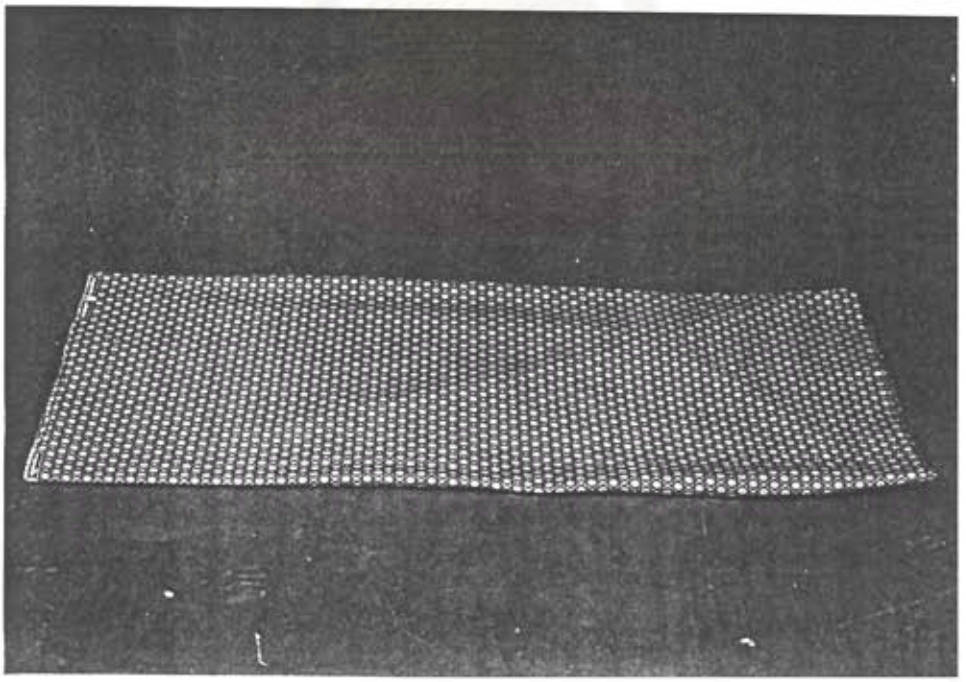

ผ้านุ่ง

ปิ้งสะโพกหรือรัดสะโพก

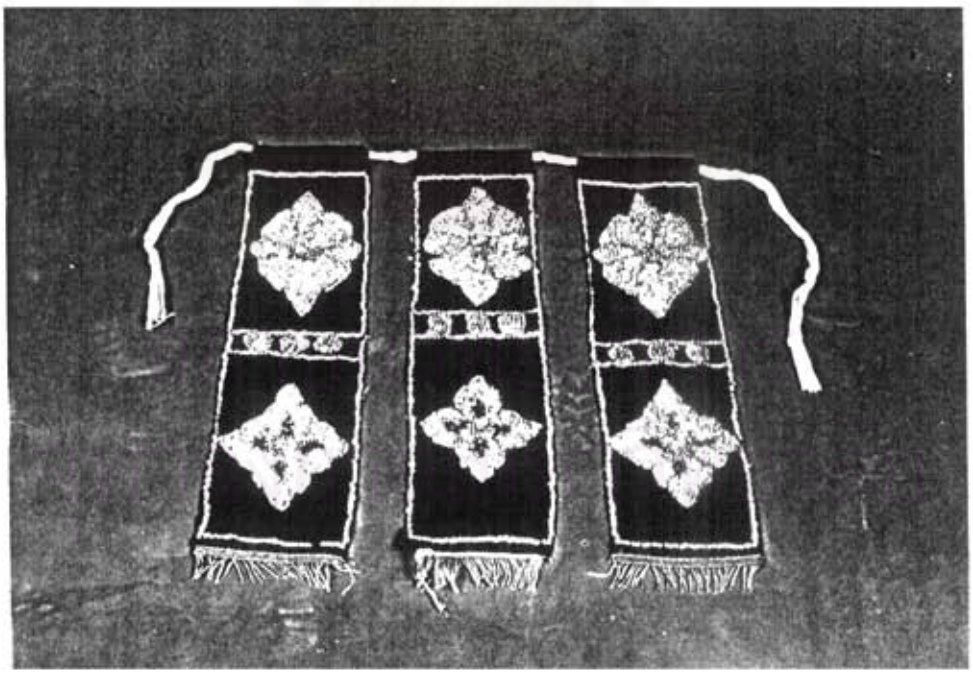

ห้อยหน้า – ห้อยข้าง

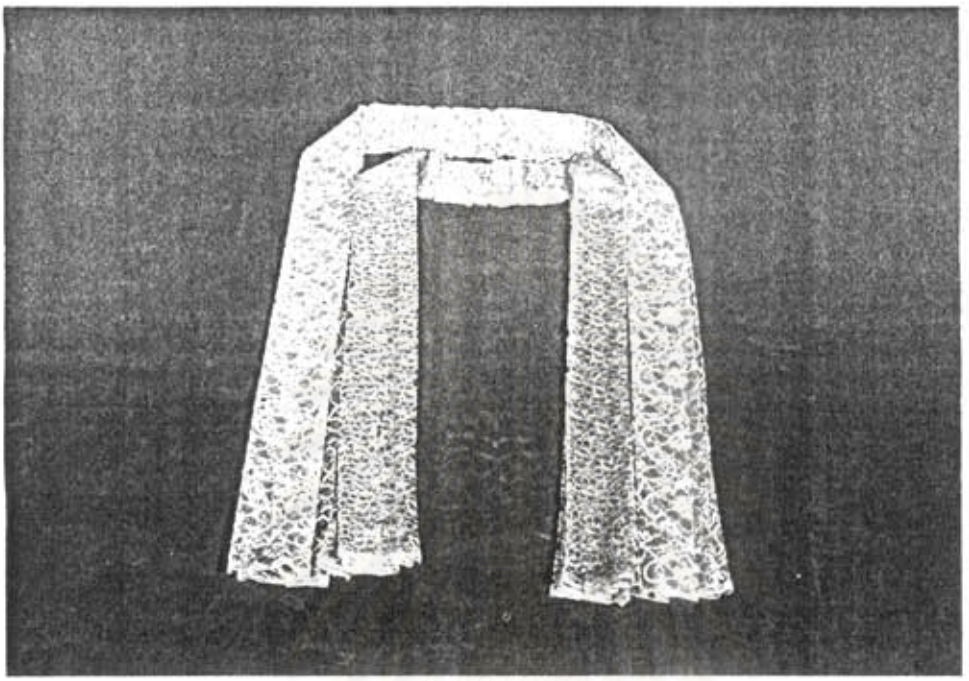

ผ้าห้อย

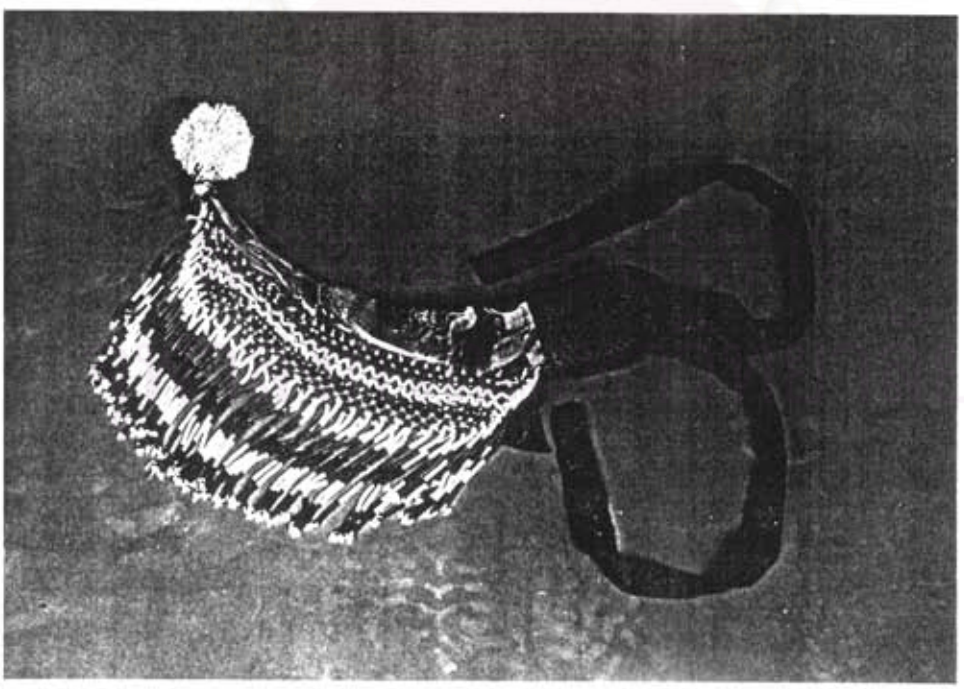

หางหงส์

ปั้นเหน่ง

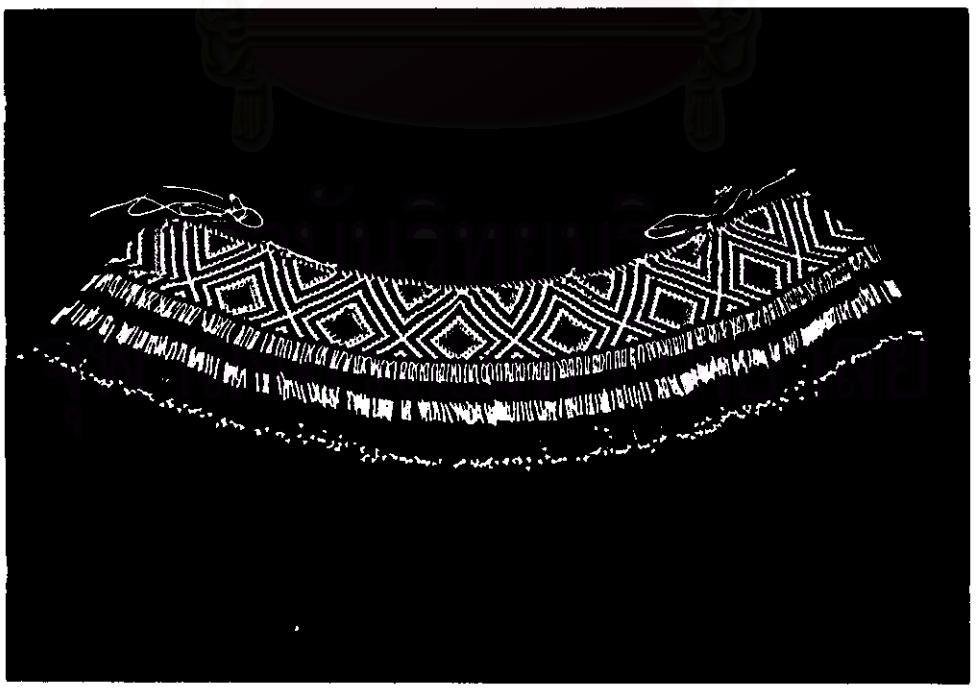

รัดอก

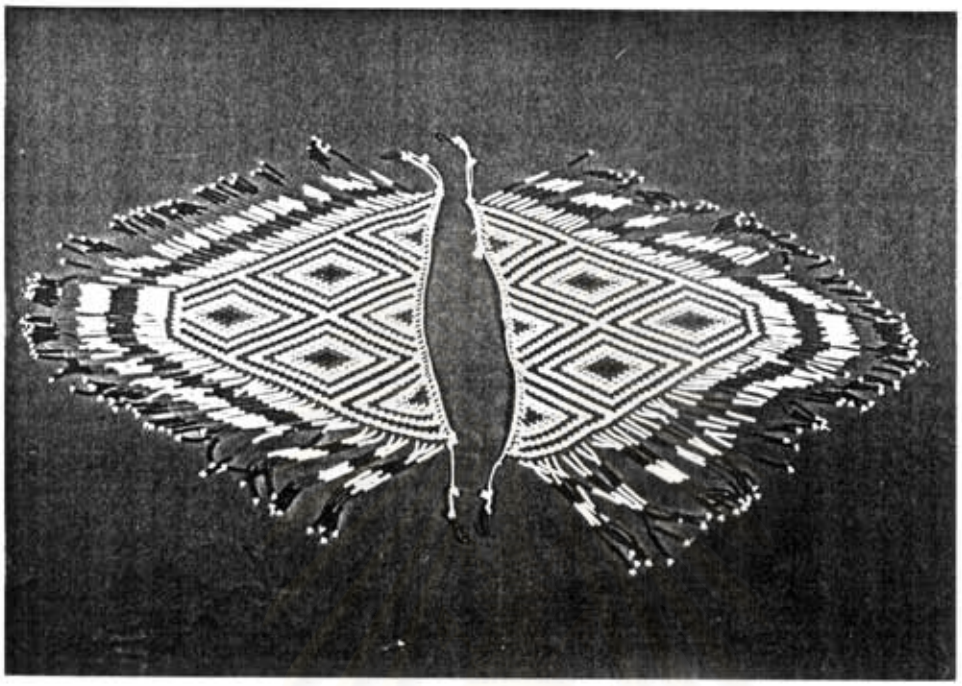

คลุมไหล่

ปิ้งคอ

1. จำยาม (รูปผีเสื้อ)
2. สังวาล

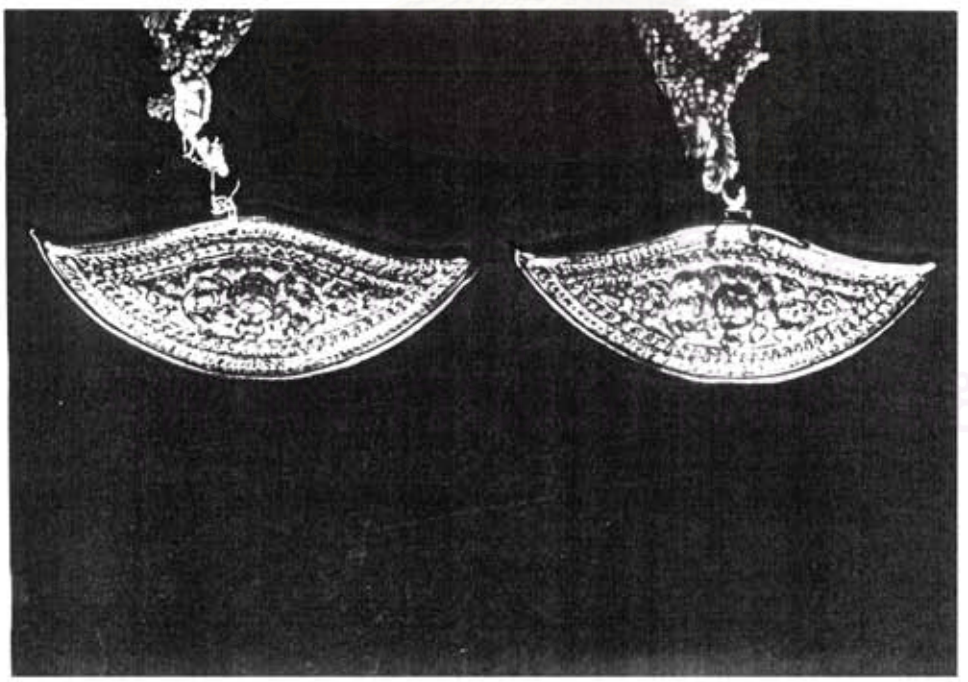

ปีกนกแอ่น

ทับทรวง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

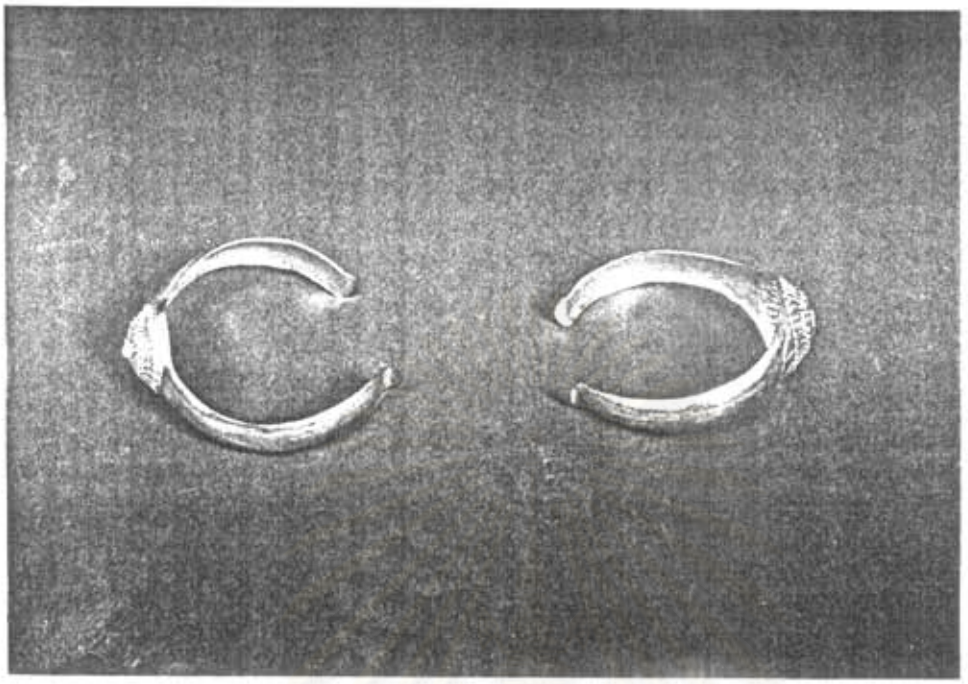

กำไลต้นแขน

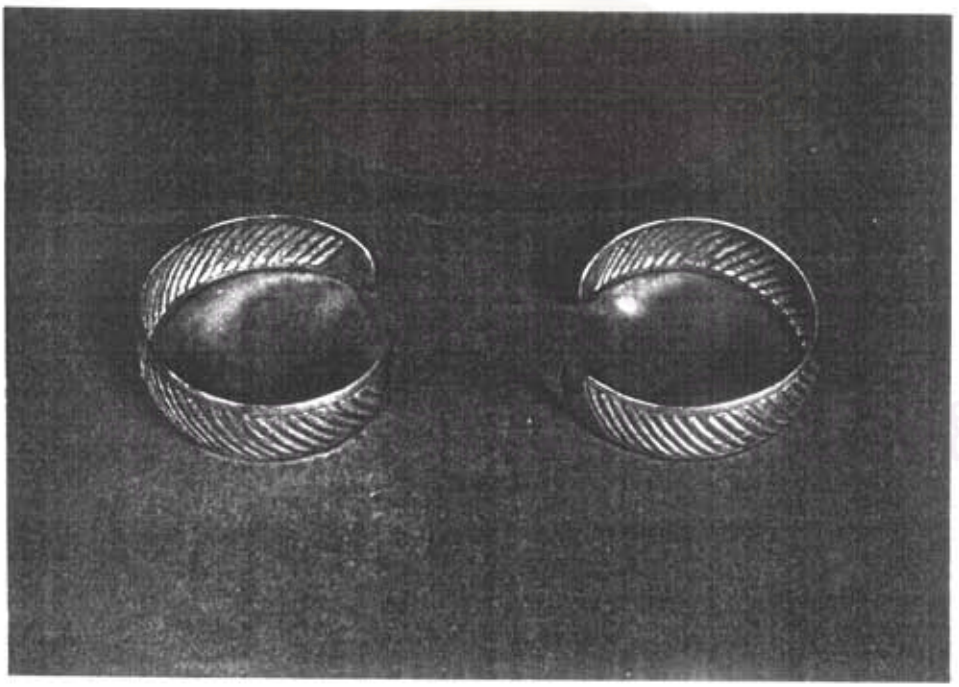

กำไลปลายแขน

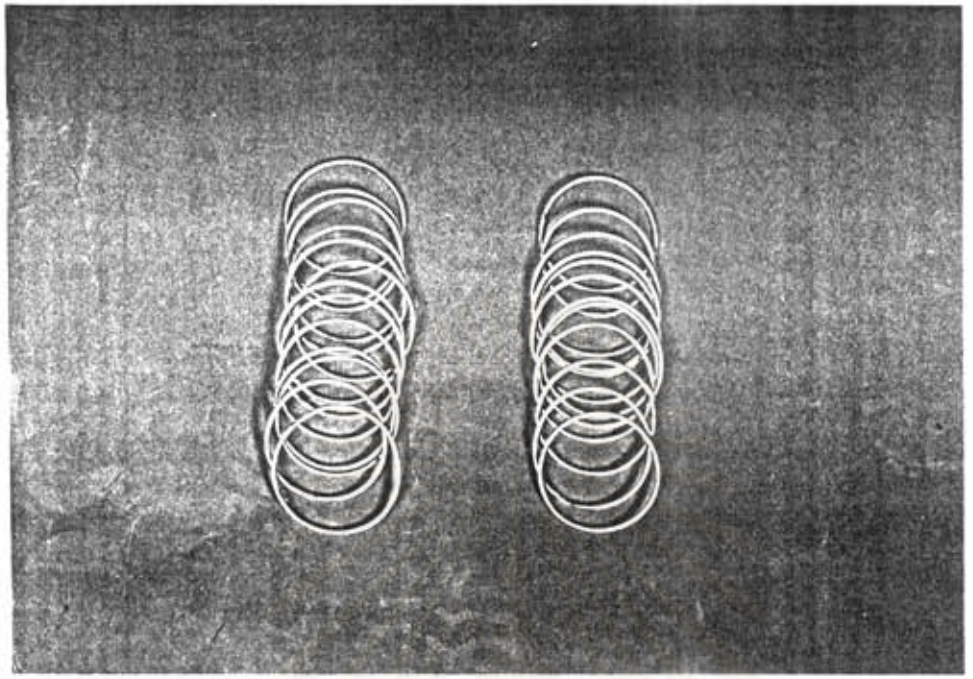

กำไลมือหรือกำไลข้อมือ

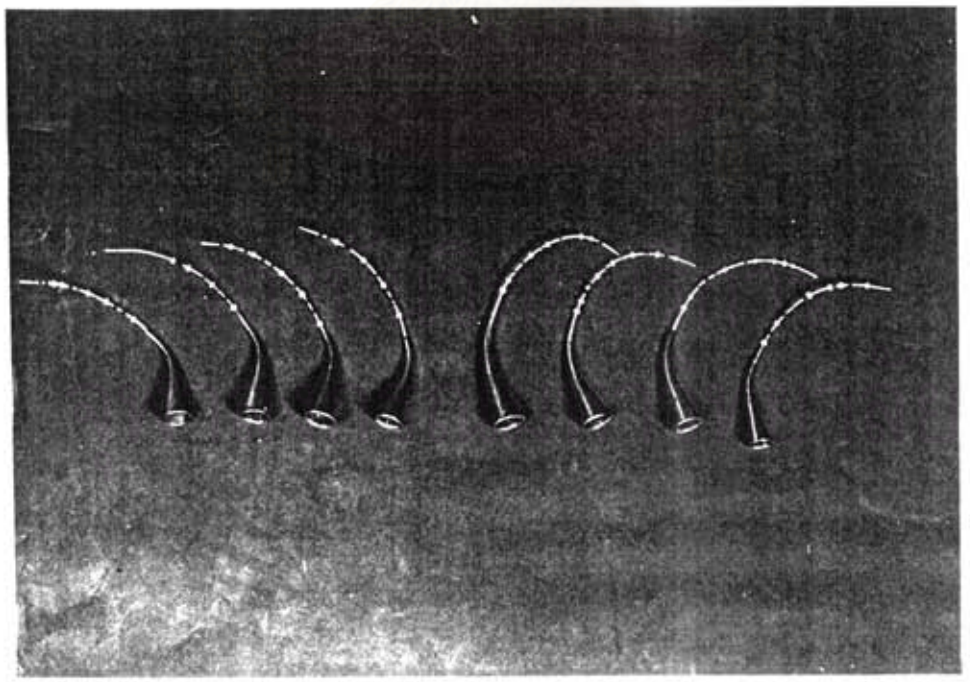

เล็บ

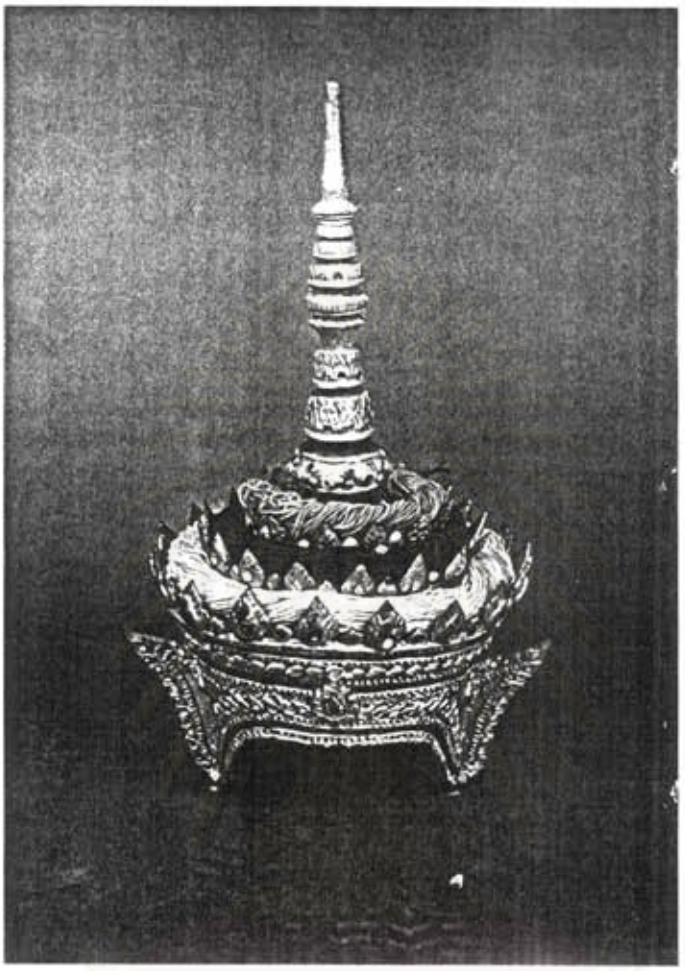

เทริด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หางหงส์ (บางแห่งเรียก ปีก) โนราทำด้วยแผ่นยางยืด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากคำอธิบาย ดังกล่าว สามารถที่จะสรุป ความสำคัญ ของการรำประสมท่าแบบตัวอ่อนที่ปรากฏในการแสดงโนราปัจจุบันและมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่าง ๆ ของการแสดงโนรา สรุปได้ดังนี้

การรำประสมท่าแบบตัวอ่อนจะปรากฏอยู่ในการแสดงโนราเพื่อความบันเทิงและการแสดงโนราในพิธีกรรมโรงครู ซึ่งการแสดงโนราเพื่อความบันเทิงที่เราสามารถพบเห็นกันอยู่โดยทั่วไปนั้น การรำประสมท่าแบบตัวอ่อนจะปรากฏอยู่ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการปล่อยตัวนางรำ และขั้นตอนการออกตัวนายโรง ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้รำ คือ นางรำ และนายโรงว่าสามารถนำท่าตัวอ่อนมาใช้ในกระบวนการรำได้หรือไม่ ซึ่งถ้าหากรำประสมท่าแบบตัวอ่อนได้ ในขั้นตอนดังกล่าวนี้ จะทำให้เราทราบความสามารถในเชิงรำของผู้รำได้อย่างเด็มที่ ส่วนการแสดงในพิธีกรรมโนราโรงครู จะปรากฏการรำประสมท่าแบบตัวอ่อนของการแสดงโนราในวันแรกในขั้นตอนสุดท้ายของการแสดงคือ ขั้นตอนรำเล่นสนุก ซึ่งผู้รำส่วนมากจะได้รับการฝึกรำมาตั้งแต่วัยเด็ก และจะมาเพื่อเข้าร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ครอบครู แก้บน เมื่อมีความสามารถในการรำด้านใดก็จะอวดฝีมือในการรำ ขั้นตอนรำเล่นสนุก ของพิธีกรรมวันแรก

สำหรับองค์ประกอบสำคัญของการแสดงโนรา คือ คณะโนรา โรงโนรา เครื่องดนตรี และเครื่องแต่งกายนั้น ในคณะโนราซึ่งประกอบด้วยโนราใหญ่ นางรำ พราน นักดนตรี และหมอ นางรำจะเป็นผู้มีบทบาทและมีความเหมาะสมที่จะรำประสมท่าแบบตัวอ่อนได้มากที่สุด เพราะส่วนมากจะเป็นวัยเด็กจนถึงวัยหนุ่มสาว ซึ่งมีความสมบูรณ์แข็งแรงอย่างเด็มที่ จะสามารถรำท่าพลิกแพลงได้อย่างคล่องแคล่ว และในการรำจะต้องอาศัยความสัมพันธ์ของการบรรเลงดนตรีของนักดนตรีโดยเฉพาะผู้ตีทับจะต้องรู้ท่ารำของนางรำได้เป็นอย่างดี จึงสามารถตีจังหวะได้ลงตัวพอดีกับท่ารำและในการแต่งกายของผู้รำประสมท่าแบบตัวอ่อน ไม่ว่าจะแต่งแบบเครื่องต้น และแต่งแบบนางรำเครื่องแต่งกายจะต้องเหมาะสมกับรูปร่างของผู้รำ เพราะบางครั้งผู้รำจะต้องถอดเครื่องแต่งกายบางชิ้นออกเพื่อความสะดวกในการแสดงท่ารำ ดังนั้นโนราจึงมีการประดิษฐ์เครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับการรำประสมท่าแบบตัวอ่อนในปัจจุบัน เช่น การทำหางหงส์ด้วย แผ่นยางยืดหรือหนังวัว เพื่อให้พับและยืดหยุ่นได้เมื่อรำในท่าพลิกแพลงต่าง ๆ จะไม่เสียจังหวะของกระบวนการรำ

ส่วนการที่ผู้รำแต่ละคนจะมีความสามารถในการรำประสมท่าแบบตัวอ่อนได้สวยงามเพียงใดนั้นสิ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งซึ่งผู้รำทุกคนจะต้องเรียนรู้ก็คือ การฝึกหัดเบื้องต้น ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายในรายละเอียด ในบทที่ 4 ต่อไป